वाग्भट्टालंकारः समासान्वयाख्योटिप्पन
सहितः

८०५

२०५

वाग्भटालंकारः सटीकः १२९
८८२

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रीमान्श्रीमादिनाथः श्रियमिह दिशतु श्रीयशःश्रीभयसीवोचावेश्मणः
सौरभीयंढद्रूपगान् शिवः शंकरः शंकराभः सेव्यास्तस्याविभूत्यापरिकलितनतवृत्तिनीयोह
ह्रीनैर्विभूर्द्वर्णैर्सुवर्णैर्नाहितशिवश्रिणभातेयः कामसेना ॥ प्रभावविभवावासं शंतिभादान
दाहिणं सुशामिशिवसाशोवगरुस्याद्रजःकणं । बालानाममवबोधाय स्वस्याशेस्मरणाय च ।
वाग्भटालंकृतेवृत्तिर्व्याख्यासंक्षेपतः कृतिनः । तत्रग्रन्थस्यादौ विघ्नोपरिसमाप्त्यर्थं श्रीनाभटदेवो

ॐ नतस्तत् श्रियं दिशतुवोदेवः श्रीनाभेयजिनः सदा मोहमार्गसतांश्रुतेयदागम
पदावली । साधुशब्दार्थसंदर्भगुणालंकारभूषिता सुष्टुरीतिरसो
पेतंकाव्यंकवीतकीर्तये २ ॥

विशिष्टेष्टदेवतानमस्कारमाह श्रियमिति श्रीनाभेयजिनः वोयुष्मभ्यं श्रियं दिशतु ददातु किं
विशिष्टः देवः दैव्यतिक्रीडतिपरमानंदपदे इतिदेवतायस्यश्रागमपदावलीसिद्धान्तपरम्परा
सतांसत्पुरुषाणां मोक्षमार्गं ब्रूते मिडः पंथानंवदति यस्यापिपदावलीमार्गंब्रूते । साध्विति ।
एवविधंकाव्यंकीर्तयेकवीतेहत्रपशास्त्रेविहितंयीत पाहशब्दार्थस्यशब्दार्थानयोः संदर्भोरचनातासा
पुनशोभनोयस्मिन्सतनयागुणैरोदार्यादिभिरलंकारैःचित्रादिभिर्भूषितंस्वाठाभिःरीतिभिःगौडी

४

प्रतिभेति तस्य काव्यस्य प्रतिभा बुद्धिः कारणं भवतीति पुनः व्युत्पत्तिरनेकशास्त्रपरिशीलनं भूषणं
अभ्यासो वारंवार प्रवृत्तिः भृशोत्पत्तिकृत् शीघ्रोत्पादनकारीति आद्यकविसंकथा पुराणकाव्यकर्तृ-
णां वार्ता शिक्षेति सम्बन्धः ३ प्रसन्नेति सर्वशब्दादिषु प्रतिभा लेखयति प्रसन्नपदनव्यार्थयुक्त्युद्बोधवि-
धायिनी प्रसन्नानि सरलानि ललितानि पदानि नव्या नवीना अर्थाः तेषां युक्तिरुपन्यासस्तस्या उद्बोधः परिज्ञानं
तद्विधायिनी तथा स्फुरन्तीत्यथ सर्वतोमुखी सर्वत्र प्रसरणशीला सेति तादृशी सत्कवेर्बुद्धिः प्रति-

प्रतिभा कारणं तस्य व्युत्पत्तिस्तु विभूषणं । भृशोत्पत्तिकृदभ्यास इत्याद्यकविसंकथा ३ प्रसन्न-
पदनव्यार्थयुक्त्युद्बोधविधायिनी । स्फुरन्ती सत्कवेर्बुद्धिः प्रतिभा सर्वतोमुखी ४ शब्दधर्मार्थ-
कामादिशास्त्रेष्वाम्नायपूर्णिका । प्रतिपत्तिरसामान्या व्युत्पत्तिरभिधीयते ५ अनारतं गुरू-
पान्ते यः काव्ये रचनादरः । तमभ्यासं विदुस्तस्य क्रमः कोऽप्युपदिश्यते ६ ॥

भेत्युच्यते ४ शब्दधर्मार्थेति शास्त्रशब्दस्य प्रत्येकमभिसंबंधः शब्दशास्त्रं व्याकरणं धर्मशास्त्रं स्मृ-
त्यादि अर्थशास्त्रं राजनीत्यादि कामशास्त्रं वात्स्यादि एतेषु आम्नायपूर्विका प्रतिपत्तिः परि-
ज्ञानं व्युत्पत्तिरभिधीयते ५ अनारतमिति यो नारतं निरंतरं गुरुसमीपे काव्यविषये रचनादरो
भवति तमभ्यासं विदुः कथयंति विद्वांसः इति शेषः तस्याभ्यासस्य कश्चिदपि क्रम उपदिश्यते कथ्यते ६

वा॰ टी॰ विभ्रमेणेति वंधचारुत्वं विभ्रमत्वात् तच्चार्थं स्वया पापदावल्यात्तिखिलान्यपि कंदामिका आयुधवशी
२ कुर्वीत्यन्वयः ७ पद्माद्दिनि पतत्संयोगात्स्याहुतत्वं क्रियते विसर्गेण आलपनं विरुद्धसंपिव
णेनं च क्रियते इत्येतेर्वंधस्य चारुत्वे हेतुत्वा भवति घटोदाहरणे शितेकृपाणे इति त्वणामधीशो
2 नृपीशस्तत्संबोधनं हे नृपीश हे तरुपते त्वया शितेनीहूरणे कृपाणेन विघ्नेन तथा वीरैरणे कृतेसति

विभ्रमावंधचारुत्वं पदावल्यावेंस्त्वया वशीकुर्वीत वा आयकुंदामिनिलान्यपि ७ प
स्याहुतत्वसंयोगाद्विसर्गेणामलोपनं विसंधिवर्तनं चेति वंधचारुत्वहेतवः ८ शि
तेकृपाणेविघ्नेत्वया वीरैरणे कृते नृपीशाद्दितिनिपाभीत्यावुनएव गताजवान् ९
अनलूसंख्यानचाप्तुतानवभिनवत्वतः ग्रंथसंकलनात्तत्वमभ्यसेत्संख्यामिः १०

कथ्यास्वपि।

द्विति निपाभीत्या जवाद्दनएव गता इत्यर्थः अत्र नृपीशेति संयोगः इत्यंत क्रियतेवनेएवेति।
विसंधिवर्तनं गताइत्यत्र विसर्गेणलोपनं हतामित्यत्र क्रियते ९ अनलसंख्यामिति।
अभिनवत्वतो नवीनत्वात्रव्याप्तुतानवनलसंख्यासंख्या संकथ्यास्वपि वार्तास्वपि ग्रंथ
संकलनात्समंतस्य योजनास्वरूपमभ्यसेत् १० ॥ ॥

ग्राम्यताम्यतामिति हे मसखे हे मित्र त्वयाग्राम्यतांप्राप्ता मालिंग्याग्रनिषीद इयंविशाखापुत्रिजभ्रात्तजायमा
मवालेवएणसंदिष्टं वनेनेनत्रिवेदयकव्यय ॥ पदार्थं वपाहितिवाच्यसंगता पद्यसंगतो पदर्थं
पाठाभ्यासः स्यात्त नष्टोपायनपस्मात्कारणादनेनाभ्यासेन कोपि लक्षणो भवति उतोवु परस्य
काव्यस्यामिति प्रवाणेविद्यापतेसौरेह काव्यचौरः विलोक्यमाणिकोमपायहलप्रसंगेति को
नामपदेनदस्य १२ परेति परकाव्यगृहोपि समस्यापाकवेर्गुणो भवेत् हिप स्मात्कारणाद।

ग्राम्यतां समवेगा॰ मालिंग्याग्रतिषीदव संदिष्टं परिजभ्रात्तजायमानान्निवेदय ११
पदार्थं वपावयस्त्वस्याद्भ्यासो वाच्यसंगतो स तनष्टोपात्यलोनेन कोपि भवति तत्क्षरः १२
परकाव्यगृहोपि स्यात्समस्यापूरणः कवेः अर्थेन तदर्थेन गतेन तत्त्वहि रचयन्न सौ १३
मनःप्रसत्तिः प्रतिभा प्रातःकालोऽभियोगिता अनेकशास्त्रदर्शित्वमित्यर्थालोकहेतवः १४
एकस्यैवाविधेयस्य समासव्यासमेव च अभ्यसेत्कर्तुमाधाने निःशेषालंक्रियास्वपि १५

सौकविः तदर्थानुगत मुर्थं तत्त्वे रचयति १३ मन इति मनःप्रसत्तिः सुप्रसन्नतिः तथा प्रतिभा बुद्धिः
ततः प्रातःकालः तथाभियोगिता उद्यमवत्ता तथा बहुशास्त्रावलोकित्वं इत्येषा लोकार्थप्रकाश
हेतवः कारणानि १४ समासमिवेति सुधीः पदप्रकाशनं समासमिवक्रपात् अतोदितीसुपद
तत्त्वत्रीपपादयोस्त्समासः संधिरवनभवति तत्तत्वबहुव्रीहिसमासोमिथः परस्परमत्यर्थ हेन

व

समासमिवपूर्वार्थैकपदार्थावलोकनम्
तत्पुरुषबहुव्रीहीनामिथः प्रत्ययाद्वौ ॥

कार्यौ यत्र तत्पुरुषो वा बहुव्रीहिर्वा समासः इति संदेहास्पदं
पदं न प्रयोक्तव्यं १५ ॥

वा॰ टी॰
२

एकस्यैवेति एकस्यैवाभिधीयमानस्यार्थस्य समासं संक्षेपं [illegible] संक्षेपं व्यासं विस्तरमेव कात्स्न्येन
भासेष्वनः निःशेषाल्लोकिकापासु सुस्येवाभिधेयमस्य [illegible] केवलं न श्राधान मातेणपणकत्वेमध्यमेन ९
स्यादिति श्रेष्ठविल्वानिविःवंधसानितथानपातेषारांतेपिश्रपिसाहादिलीपवननेपापारांतेपिस
वेकुंदः सलव्रुगुतभेवनि तथाविडुह्निः पादादेश्राद्यधोवाडूल्यन तवादयेष्वयनूपानप्रयोतेष्वः ८

समाश्रमिव सर्वार्थैः कपोद्धर्षावलोककं तत्त्वतश्चवक्षसी हृत्स्वमिथः श्रमयावलकमः १९
एकस्यैवाभिधेयस्य समासव्यासमेव च श्रमसेत्वात्तेमाधानेनिःशेषाल्लोकिकायात्त्वपि १७
स्यादतथांतपादांतेष्वविधिवल्लेकश्रुगुतः पादादौ न च वक्तव्यः शापशास्त्रदर्शनाद्बुधैः १८
भुवनानि निवभीयाचीणि समश्च चतुर्दश च अपि हर्षपासितानां कीर्तिम कीर्तिं च ततोऽत्ययात् १९
वारणेष्वप्रामिन्द्रस्य चतुरः सप्तवा सुधीन् कीर्तयेद्वा द्वीपोदधावाकककुभः कोविदः २० धृतहृः

भुवनानि जगन्ति त्रीणि वं भीयात्. अपवा सप्त च चतुर्दश वा शेषः अदश्यपामपि कीर्तिं सितांप
वलांनि वृभीयात् चतुनः अकीर्तिं ततोऽन्यथात्वस्त्रां निवृभीयात् १८ वारणामिति इन्द्रस्य वार
णं हस्तीन्द्रस्य अंकीर्तयेत् अस्वधीश्वरः सप्तवा कीर्तयेत् ककुभोदिशः चतसः कोविदो
दशधा वा कीर्तयेत् १९ ॥

यमकेतिस्वागमेनभित्तनभेदः १० शंकमानेति हे महीपाल ह्यानागारविडम्बनं शत्रत्रहतानः हेपत्नेशं
कमानं शंकमानैः सपत्नीकैः त्वद्वैरिभिः वह्नविडंवह्नविलंवनेस्मिने मम यमकेऽलयोरैक्यं त्वयेति हे
विभो हे राजेन्द्र केवलं विघ्नेणवालाः स्त्रियस्त्वयादयाइण सन्तान संयमिताः नवडइतिन किं तु नस्कां
मिनीभिः वियोगिनीभिः सतीभिर्वालानसंयमिताः किंभूताः वालास्त्रियः केशरणस्यमह्वर्वारंवारम

यमकेतिवयविवेषुभवेयोर्डलयोर्नभिन्नु नानस्मारविसृगोन चिरभुगायसंमतौ १० शंकमा
नैर्महीपालकारागारविडम्बनं त्वद्वैरिभिः सपत्नीकैः स्थितंवह्नविडम्बनं ११ त्वयादयाइ
णविभो विघ्नणेनकेवलं संयमितानवालाः ततकामिनीभिस्त्वंवियोगिनीभिस्तुहमेमही
पाल विभ्रमरोगाः १२ देव पुष्कयशोराशिस्तोत्र मेतंजडात्मकं उत्कंठयति मां भाति
ड्रलेखेव सागरम् १३ ॥

हीपालेनविभ्रमरसंगा यासां ये बाला नालेवान यास्ववक्ष्लेषेषवयोरैक्यं ११ देवेति सुश्लेषेपवड
लयोरैक्यंह्रस्यति हे देव यतं माभाति उत्कंठयति किं कलं पुष्कयशोराशिस्तोत्रं किं भूतं मां जडा
त्मकं मूर्खस्वभावं केवलं ईड्रलेखेव सागरं यथा चड्रलेण समुद्रमत्कंठयति कं रुइगेकरो
ति वृद्धिमंतं करोतीत्यर्थः सागरं किंभूतं जलात्मकं जलमयम् १३ ॥

नवद्व इतिनदिंतु
तत्कामिनीभिर्वियो
गिनीभिः सतीभिः
वालानसंयमिताः
+

वंदे इति अहं देवीरं पश्यामि कथंभूतं चंद्रे इडितं चंद्रेण स्तुतं तथा स्वःस्वर्गे अधीतं पठितं सारं बलं यस्य सत्व
रधीतसारं दृढः बलेन स्थापितं आसनं च बहुलितं कम्पितं स्वरधीतसारस्य इंद्रस्य रत्नासनं येन स तथा अल्पा
दितं गालि अल्पितं गालि अमलानि निर्मलानि तथा पंक्तिप यस्य स तथा वाचा नाके यानालेपोप स्मिन्स तथा
कचलोपलोचाय स्माल्पतरमलनपश्यामि कोचलोपलोचस्थापस्तं २४ प्रचंडेति अत्र विवेडलो
रभेदः हे देवनवात्र संसारे भाललेलाटमद्भुतं वर्तते अत्र पाठांतरे हे देवालमत्यर्थं कांतिरद्भुतावर्तते

वंदे इडितं चंद्रलिप्तं स्वरधीतसारं रत्नासनं रमसकल्पितशोकजातं । पश्यामि पापतिमिरह्रं
पकारकायमलपेततामलं तपः कचलोपलोच २४ हारवं पवित्रं प्रचंडबलमिष्कामप्रका
शितमहाभागम भावतत्वतिपेदेवभालमग्राह्वं तथा २५ भवकाननमलेभमप्रमुपातमः
प्रम विनियात्वांश्लेवेवीरविनतत्रिदशेश्वर २६ श्लोकत्रयं यो अधीतसास्त्रमुपाभियोगयो
गादभ्यासवपदार्थपदप्रपंचः तत्वाविहित्वा समयं कवीनां मनः प्रमत्तो कविता विदध्यात् २७

हे देव प्रचंड बल प्रचंडं बलं यस्य स तथा तस्य संबोधनं निष्पन्ने हे निष्काम कंदर्प रहित हे प्रकाशित महाभाग
मप्रकाशितो महान्भागो येन सः हे भाग तत्वनिधे हे अंतरंगतत्वनिधान अत्र चिंतेव वपरे कं अधीत्येति
कवितं कविता विदध्यात् कवि विमर्शे सामर्थ्यात् गम्यते किंकृत्वा अभियोगयोगात् इह प्रमयोगात् शास्त्रा
ण्यधीत्य पठित्वा किंभूतः कविरभ्यासेन वशीकृतं आप्तं अर्थपदप्रपंचो यस्य स तथा पुनः किंकृत्वा तत्त्वमधि

संस्कृतमिति संस्कृतं तथा प्राकृतं तथापभ्रंशः तथा भूतं भाषितं इति चतस्रोपि भाषाः काव्यस्य कायतां यांतीत्य
र्थः १ संस्कृतमिति स्वर्गिणां देवानां भाषा संस्कृतमुच्यते प्राकृतमनेकधा भवति एके तज्जं तस्मात्संस्कृताज्जातं
तज्जं शुद्ध प्राकृतमित्यर्थः स्वादिशब्दाद्भवेत्तीर्थं गण्यो २ अपभ्रंश इति यत्तत्तद्देशेषु शुद्धं भाषितं भवति स अप
भ्रंशः स्यात् यत्किंचिद्भूतैरुच्यते तद्भौतिकं स्मृतं ३ छंदो निबद्धमिति छंदसा अनुनाशकारेण वाङ्मयं द्वि

संस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रंशो भूतभाषितं इति भाषाश्चतस्रोपि यांति काव्यस्य कायतां १ संस्कृतं
स्वर्गिणां भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता प्राकृतं तज्जतत्तुल्यदेश्यादिकमनेकधा २ अपभ्रंशस्तु यच्छु
द्धं तत्तद्देशेषु भाषितं यद्भूतैरुच्यते किंचित्तद्भौतिकमिति स्मृतं ३ छंदोनिबद्धमछंदः इति
तद्वाङ्मयं द्विधा पद्यमाद्यं तदन्यच्च गद्यं मिश्रं च तत्द्वयं ४ अदुष्टमेव तत्काव्यं स्वर्गसोपानपंक्तये
परिहार्यास्ततो दोषास्तानेवादौ प्रवक्ष्महे ५ अनर्थकं श्रुतिकटु व्याहतार्थमलक्षणं स्व
संकेतप्रक्लृप्तार्थमप्रसिद्धमसंगतम् ६ ॥

धा भवति एको छंदोनिबद्धः द्वितीयमछंदः आद्यं पद्यमुच्यते च पुनः गद्यं पद्ययोर्द्वयं तत्तद्वयं गद्यपद्यम
यं चंपूकाव्यादि अथवा तयोः संस्कृतप्राकृतयोर्द्वयं नाटकादि मिश्रमुच्यते ४ अदुष्टमेवेति तत्काव्यमदु
ष्टमेव निर्दोषमेव कीर्तये भवति किंभूतः स्वर्गसोपानपंक्तिभूतः अतस्तानेव दोषानादौ प्रथमं प्रवक्ष्महे ५ अन
र्थकमिति यत्पदमनर्थकं प्रयोजनं तत्पदं न प्रयुज्यते एवं सर्वत्र योज्यं कांचिद्विशेषमनर्थकादीनां

वा॰ टी॰
५
5

प्रस्तुत इति । प्रस्तुते प्रस्तावापन्ने पदे तु पश्चात्मम यथाभिभवति तदमर्ष्यं कं इष्टमप्युच्यते यथोदाहरणे
यस्यासम्युद्धे नायकं वदेलम्बोदरं इति तन्मात्रं नस्पृशति केऽपि नत इति वानर्थकं ८ निहतार्थं
इति यत्स्वरमस्तं तन्निहतार्थं भवति कर्कोटः कद्रुः कामार्त्तः सह कथितं यथा हृदये वं मम
हृदयं कामिन्या मनोहरा स्त्री सह हताविधानायप्रयाणं तानानाविन्निस्यये निर्मिताः अत्र सह हृदयमिति निहत
रान्तरं ९ व्याहतेति । व्याहतार्थः प्रतिपादितमीप्सितार्थः तस्य बाधकं यत्पदार्थान्तरं तद्व्याहतमिति पादेकेन दाशिंष

ग्राम्यं यश्च प्रज्ञायेत पदं न च प्रयुज्यते । क्वचिदिष्टापि विद्वद्भिरेतेषामप्यदोषता ॥ २ ॥ प्रस्तुते नु पश्च
त्वं पत्रं देतन्थमुच्यते यथाति नायकं वदेलम्बोदरमम्हित ८ निहतार्थमसमस्तं तैर्बुधः ख्यातेक
हृदयं तं यदा मनसा मन्ये सहृदयनिर्मिता यथा ९ व्याहतार्थं परिहार्यं बाधकार्थान्तराश्रय
२ तस्य मे वपूपालक्षतलोपकृतो यथा १० शाहृशास्त्रविरुद्धं यत्तद्दलक्षणमुच्यते मानिनीम
तदलं तो यथेष्टं हविजयत्यसौ ११ ॥

पदं व्याहतार्थमुच्यते प्रत्यर्थं हितार्थं तदिस्तुरेवं स्वर्थान्तरं वाभिधत्ते न
व्याहतार्थमिति भावः हे महीपाल भूतलोपकृतो भ्रमितलोपकारैतत्त्वमेव रत इत्यर्थः । अत्र भूतलानामुपक्रान्त
तालोपो मारणे तस्य कृतो वा रणे रत इत्याविष्टार्थः १० शाहेति । शास्त्रे नियतत्वं शाहृशास्त्रविरुद्धं भवति तत्र दृश्य
लक्षणमुच्यते काव्ये यथा इन्दुमिन्दुमाविजयत्यसौ मानिनीनां सगर्वे स्त्रीणाम् अहंकारविध्वंसकः । अत्र विपरा

स्वसंकेतेति तत्स्वसंकेतेन प्रक्लृप्तार्थं दूषणं भवति तेषां त्विति यथा यद्यान्तरं भिन्नोऽर्थः तस्य वाचकं यस्य तं भवति
यथा यशोलः पर्वतः शुभ्रितैर्वानरध्वजैरजुनष्टहैर्विभाति यद्य तेषां हेतुं हृदः तस्माद्यथान्तरपादवाञ्जनस्य
स्ववाचकं वानरध्वजपदे प्रणरजो न तद्दृष्टस्यात् स्वसंकेतप्रक्लृप्तार्थमिदं १२ यस्मिन्नालीति यस्य शाहूस्य य
स्मिन्न येनास्ति प्रसिद्धिस्तदप्रसिद्धं विद्वांसो विदुः यथा हे राजेन्द्र लवकीर्तिस्वत्पावारिधीन् हंति गाकृति
मत्रदंते गगनार्थप्रयोगं प्रसिद्धः १३ शास्त्रमपीति यथैव मात्रमात्र तेषां तं समर्थमपि यत्सर्वेषां हेतुत्सम

स्वसंकेतप्रक्लृप्तार्थं नेयार्थं नरगाचकं यथा विभाति शैलैर्यः शुभ्रितैर्वानरध्वजैः १२ यस्मिन्नास्ति
प्रसिद्धिस्तदप्रसिद्धं मतं यथा राजेन्द्र भवतः कीर्तिश्चन्द्रो हन्ति वारिधीन् १३ शास्त्रमप्रयोगमाक्षो
तं यत्र सर्वसंमतं प्रसंमतं तमोमोजनेहालपत्स्यशोऽवरवैः १४ यद्यग्राम्यवितताहितप्रयाम्य
स्तं यथा कांदपितामहता त्वष्टेः उरयात्वाहिपाम्यहं १५ पदात्मकत्वाद्वाक्यस्य तद्दोषास्तत्र
संतीह अपदस्यात्स येवाक्यदोषास्तान्ब्रूमहे धुना १६ ॥

तेनदा रवेः सूर्यस्यांशवः तमोंभोजमंयंबाराकदंसंतालति अम्बुजंभोजशब्दः कर्दमेनहेहः १४ यथ
द्वैतियत्रस्यानेदुचितमप्रयोग्यत्रक्त्वाम्य अत्रकाहपितेस्यगुचितप्रजपितेतियोग्यंश्रवोग्रयात्वाहिपा
मीत्यव्यक्तं प्रायप्रोक्तीकरोमीतेयुक्तं १५ पदात्मकत्वादितितत्र वाक्ये तद्दोषाः संति वाक्यस्य पदात्मक
त्वात्पदसमूहो वाक्यं रकध्यते येष्वपदस्याः पदेषु वर्तमाना वाक्यदोषाश्च भवंति तानत्र ब्रूमहे १६ ॥

न

वा. टी. एवं डिंतमिति एवं डिंतत्वादिविशिष्टवाकंडुहंसदर्शभवति १७ वाक्यांतरे तिवाक्यमुलिंरनुराले ध्यायं
९ वाक्यश्रोतविकित्सन्तु एवंडिंतस्मात्यथाजिनः स्वामी वोपुष्मान् पालिंदंवाक्यं इन्द्रोपजिनसवदा १
6 सदा लोलाति इंदं वाक्यांतरे १८ समंधिपदेति परस्परसमर्थितापरानाह्वेतसतिश्वलसमर्थपकथ्यते
यथा हं ता माया: श्रीजः एषभ: वोपुष्मभंसवदेयात् कथंभूतस्तत्वानां तानां १९ श्राहूतेतियत्रशाष्टाप्यो १

एवं डिंतं एलसमर्थपसमसमिन सपरमं [शिरस्त्वालपेवाक्यदोषास्त्वानन्तमहेषा] संक्षेपोरीतियति
भूष्टे इष्टवाक्यमसमस्तिपं १७ वाक्यांतरशवेशेनविकिच्छे एवंडिंतमते यथापाट्ठसदा स्वामीयशिष्टः
लोलेतिवाजिनः १८ समंधिपदह्रत्वेळालसमस्तपसृच्यते यथाय: सेपदेत्तानांदेपान्नत्वानिवो
हेतां १९ श्राहूतायोपत्रनतलाविपृतावितसमतो तदसमतमित्याहु वोकं वाक्यविशेजनाः २०
मानसेवाक्यपतयानदेवासनषिलोचनः तमोऽरिप्रविपत्नारिश्रिया दिशातवोजिनः २१ अपक्रम
भवेयत्र प्रसिद्धक्रमलेवतं यथाधल्लाकतस्तानोगुरुनदेवोप्यवंदते २२ कंदशास्त्रविरुद्ध
स्वदेषं हंहितयथा सजयतिजिनपतिपरब्रह्मसमहानिधि: २३

तलाविपृतावितसमतोत् भवतस्तक्यंवाक्य
विशेषं समतमित्याहु: २० मानसे तिजिनं वोपुष्मभ्यं तमोरिपु: स्वपक्षस्याविपत्नोराष्ट्र: तस्याशिवमुः तस्य १
श्रियापालस्त्रीदिशानुक्तं विशिष्टः मानसो क: पतनस्वहीतजहसः सपानंपस्यसवासो देवष्य ऋत्मानस्यासने
कमलतंनहिशिष्टेलोचनेयस्य सतथा २२ अपक्रममिति यत्रप्रसिद्धक्रमलवनं क्रियतनटपक्रमं भवेत यथा
देवान् प्रजिपित्वागुरुन् वंदयित्वाच भोनात्यमितिक्रम: २३ कंद: शास्त्रेतिपक्षेपूरः शास्त्रेतोविरुद्धेहिनि

त्वा ग्वा

[illegible] ॥ २८ [illegible]
९

रीरीति यत्र प्रारब्धा रीतिर्निर्वाहो भवेत्तद्रीतिभ्रष्टं यथा श्रीमानिंद्रादिदेववंदितः जिनो जयति यस्यास्य
मेयाः सामस्त्याद्वैदर्भी रीतिर्हि नौ न्यूनः समासत्वात् गौडी २४ पदान्तरीति यत्र पदान्तः पदमध्ये वि
रतिः स्यात् तद्विपर्ययेति भ्रष्टं यथा नमस्तस्मै जगत्स्वामिने श्रद्धेनेचनेमये नमः इति श्रद्धस्वामिने नि पदमध्ये य
तिः हेतेति २५ क्रियेति यत्काव्यं क्रियापदविहीनं न दसन्निबंध्यते यथेत्सदाहरणे मूलक्रियाऽनवि
लोक्यते २६ देशकालेति विशेषणरूपकारणं विना देशाद्यविरोधिनः वाक्यात्वाक्येऽनिवधीयात २७ य

रीतिभ्रष्टमनिर्वाहो यत्र रीतेर्भवेद्यथा जिनो जयति सश्रीमानिंद्राद्यमरवंदितः २४ पदान्तविर
तिशैकं यतिभ्रष्टमिदं यथा नमस्तस्मै जगत्स्वामिने सद्भावनमयेऽर्हते २५ क्रियापदविहीनं यत्तद्दसन्नि
बध्यते यथा सरस्वतीप्रसादैः श्रीविदैः कुमुदैर्मलैः २६ देशकालागमावस्था द्रव्यादिषु विरो
धिनः वाक्यमर्थाय निबध्नीयाद्धि सिद्धकारणं विना २७ प्रविवेश वेजस्वस्थाश्रमद्रुमे दक्षिणे तस्मिन्नदिशि
प्रवृत्ते मासितोऽहिमकरसमानैः महसि जलक्रीडाप्रान्तमसरसमिवालद्धिपक्षलं मदेनांधं विध्य त्वसमं शरवातैः प्रशमितः २८ ॥

मवेशो इति प्रशामितो महात्मानो समशरवातैर्निरूपमयाणप्रहारैर्वालद्विपजलं बलमममूर्ह्हि विध्यंती
स्यागमविरुद्धं सदाविकसितानां कुसुमैः द्रुपविषेषाभेवरातिः श्रेणी परमपरा तस्मात्स्मिन्तार्हे दक्षिणदिशि
स्मृतपाल स्मिन् चैत्रमप्रवेशे इति कालविरुद्धं [illegible] तथा हिमकरैः समानो माहात्म्येऽपि स्वतं
त्रिमिन्मानोऽस्य यं प्रवृत्ते मासिति द्वाविरुद्धमिदं किं विशिष्टं वालद्विपजलंमदस्यलीमरोवरे जलक्रीडासमानालदे

गु

प्राविरुद्धमिदं पुनः किं मदेशांथ मवस्थाविरुद्धमिदं २८ ॥

वा. टी.

८

विशिष्टकारणसद्भावे विस्मृतार्थागतिर्यथा भीयात इति दर्शयति यथा मैवये मुस्येति किलेत्यहं समाश्रया
मि मुग्धस्य लोलायितेने पुष्पाकीर्णे पेयर्या सिम्नूकानां प्रकरेण यात्कलानां समूहेन गीयते वीरुत्पेयवकीर्ते
यः परार्थं विरचेत्सृष्ट्या सुखेबालर्लीन् नाः त्वायश्रावनुर्भिरवेक्षमाणाग्र तिमिरं तस्याः तत्र दृशः ग्र
तिमलिनाः स्पर्शः किंभूतेन प्रकारेण वधोदरानातेनके गीयतेदुग्धाहं कुमेरमस्य पद्मस्य पयः नास्ति
येस्सम सूक्ष्मपरोयासि यत्र सूक्ष्मकानां प्रकरस्य गानतमवुतोयवर्थाऽत्र स्तम्भ ग्रामस्येव नास्ति प्रकारेण इनः कः

मुग्धे लोलायते यथार्थे वा पालस्मीतुनाः सेवधपाश्रुत्वावलेरवेक्षमाणतिमिरसख्याः किलाकीर्तयः
गीयते सरमहमेकलयताजातेनवधोदरानेम कानांप्रकरेण कुमेरमणीद्रयोदयेयोधासि ४९
इति दोषविशेषान्वेषकरकाळं किं न सज्जनेसदा विबुधैः कविभिः समागरोत्थितं समस्तामिवाख्या
यातेकाव्यं ॥ वाग्भटालंकारे द्वितीयः परिच्छेदः २ अदोषावपि शब्दार्थौ प्रशस्येते न यैर्विना
तानिदानीं यथाशक्ति ब्रूमोऽभिव्यक्तये गुणान् १ ॥ दोषस्थानानामूहेति कुमेरमणा

मृहमेस्त्वोकुलयताम
इत्यमेवनालिकुनतुदेपि अवनतनूटमेतेनेस्मनमस्य गतो कीर्ते पेनेसन्तोषनवकेनाविहीयंतु इति ४९
इन्नेतिसदासर्वदावुधैर्विदद्भिः काव्यं मस्तमिवसाध्यते किंभूतं सर्वोक्तदोषनिषेकैः सिश्रीभावैरकलं
किनेतयोत्कलं तथावीनां हृदयप्रसाणगगाइत्थितं यथासागरोत्थितं दोषाविषवल्लोकितं उज्वलं चाम्रत
विवुधैर्वैराये सेव्यते तथा नू. द्वितीयः परिच्छेदः २ अदोषावपीति तान्गुणानिदानीं ब्रूमः किंभूतं यैः

अतः ये प्रकटीभावाय यैः गुणैः विना दोषावपि शब्दार्थौ न प्रशस्येते १ ॥

डोदार्यमिति डोदार्यादीनां गुणानां क्रमेण दशानामानिहाप्तव्यानि अथ चैतेषां लक्षणोदाहरणे क्र
मेणाह १ यद्यदामामिति अर्थवाहुल्यप्रत्यायकपदान्तरैः मिलितानां पदानां पदयानेन तदौदार्यं स्यात् १
अस्योदाहरणं गंधेति गंधेभैर्विभ्राजितायामाभ्रेयस्य तथा लीलाम्बुजकरस्य तस्या लीलाकमलस्य पू
तकं त्वं च राज्यमपास्य रैवतके क्रीडागिरौ श्रीनेमिनाथाधिष्ठितं तपांसि चकार अत्र गंधशब्देन भानां
लीलाशब्देनाम्बुजस्य च यावत्त्वं प्रतिपादितं २ बंधस्य पदवैषम्यं साम्यं सावधैः समतोच्यते यत्र सैव

औदार्यसमताकांतिरर्थव्यक्तिप्रसन्नता समाधिश्लेषौजोमाधुर्यं सुकुमारता १ प
दानामर्थवाहुल्यप्रत्यायकपदान्तरैः मिलितानामन्यथाधानेन तदौदार्यं स्यात् यथा २ गंधे
भैर्विभ्राजितयामलल्लीलाम्बुजकृत्वमपास्य राज्यं क्रीडागिरौ रैवतके तपांसि श्रीने
मिनाथश्चिरं चकार ३ बंधस्य पदवैषम्यं समता सोच्यते बुधैः पदरल्ललन्नसैव सा
कांतिरुदिता यथा ५ कुचकलशावेसारस्फारलावण्यपात्रमनवद्यनिपदंगानासंगनीहा

बंधस्यैवज्ज्वलत्वं सा कांतिरुदितं ५ समुन्नद्धकुचे निकेन विनिर्मितेयमेणकस्माः चिरं हहसन्नंवापाभ्यालोव
नापमत्वामहितः सचन्तामहो प्रस्वगातैनवयहुः ग्राह होमिवकथ्यितांशिप नवचेनमिलवण्यमया
मि कथं प्रवादीकरोमि किं भूः अंसहस्रांमहिमानं नतानन्योपमेयांपदंगां प्रस्तावाद्विदन्तु नस्याभ्
गिनी हारलतालनयवाभ्यां निःसरंती लावण्यपात्रमनवद्यमनवद्यानि ८ ॥ ॥

या॰ टी॰ कोमलाहारः फलैरिति प्रसोकृतिं सर्वज्ञमभिनिखेदेदोरी स्वरस्याश्रीफलदलैः बिल्वद्रुमस्य पत्रैः रवदेःवि
८ रपादार्चनमहृत् किं भुः बाल्यपवशृद्धात्रिःस्त्य फलैः कोमलाहारः तथा कश्चिदपि संसारिके सौख्येना
४ सक्तः तथानिरंतरं तपस्यन् रवतापोतद्वृत्तात् कोतिरियं ७ यदनेपत्यमिति पदद्वयस्य व्रतानेनानै ।
गम्पत्र पत्वस्य गामत्वनेपत्वं पद्मानतो प्रथोवला इत्यते तदर्थस्य नेपत्वं न नेपत्वं न नेपत्वम स्तवं पत्तावता
र्थस्य पद्माद्वैरेव प्रतिपादनं साधुत्वं किं तेपानदाहेगजे इतवसेनारेण नास्पैस मितिदेवाराद्वि र लुप्त

फलैः कोमलाहारः प्रथममपि पितेर्गीत्यमदनाद्वतामसक्ताः सोऽयं कोविदपि पुराजगतानिकृती ।
तपस्यन्नश्रांत नेनवनभुवि श्रीफलदलैरखेदैः खेदैः विरमहृक्रमपादार्चनममसौ ७ यद
ते पत्यमर्थस्य सार्थस्वाक्षिः स्वतापथा त्वकोवरजसानुमेस्तपैरात्रिरशुभ्रहेवा ८ काणित्य
र्थापस्त्वमयत प्रसन्नः सोऽत्यतेपथा या द्रुमः वाभ्याति वां चिन्ताप्यद्वोजिवः ९ ससमा
धिपदस्यस्य गोलान्यत्र निवेश्यते यथा सोभिरविस्तीर्णराहः पल्लवितपशाः १० ॥ श्लेषपत्रमंडि

भृदजति ८ काणितीति पत्काणितिनिशीत्रमर्थोपकत्वं साप्रसन्निः तदावां किनायमदः जिनःका
त्वद्रुमः वाभाति ९ सेति ससमस्यवृत्तेनो गोलान्यदन्यत्र विवेशातेसमसाधि तदायरिस्तीर्णप्र
स्त्राभरातेयशः पल्लविते प्रत्रपल्लवितत्वत्वधर्मः सुयशसि निवेश्यते १० पत्रपदानि परस्परं सक्तानी
वस्तुः संश्लेषः समासभूयसमोजः काव्यते तदोजोगाधेयातिशेभावहं ११ ॥ स्तू ८

श्रेयोऽस्तु वः स्मरेति सह हरिणीभिः सहरिणनयनैः उड्डीनं तत्र याते हेलोन्मूलितपरगिरिभारं यस्य भुजबलं मुहुः स्मृत्वा
दशोगास्त्रदर्भीकृतमित्रकारस्य भासी बुद्ध्या दर्भीकृतस्यानामुन्मूलितांसेन कृतशिरोविशिखः स्थलाके तारोमा।
हि तानुमतानां रोद्रेकं दधिरे ।१२ गरिमेलालोग्गुणादासमरेति सद्यामाग्निते सूरदैत्यरिपोः द्विजानां दानसमरह
कुंभस्य बलस्मितस्वरमसिं ह्रस्वरपरिचयेनेव क्षणिनरथीकृत हेलोन्मूलितपतीति ।१३ पन्नस्वरमाद्यंपदस्त्वंत

ला

महायशस्योड्डीनं सह सहचरीभिर्वनचरैः मुहुः स्मृत्वा हेलोन्मूलितपरगिरिभारं भुजबलं दशेन्द्र
स्रुहभीकृतरतिकारस्यभास्मलाकितानामलकारोद्रेकोऽकुलशिखाविशिखलेपिदधिरे ।१२ समरा।
जिरस्मरदरिनरेशाकारितिकरशिरः स्वरमसिं ह्रस्वरपरिचयेनेवाक्षणितकरनलोदेवः ।१३
इतिगाथं स्वरमाद्यंपदस्त्वंपन्नस्मापुर्यमदाच्छिन्नं यतिशुगालरवतन्मोक्षोमार्थमिदंय। ॥
स्या ।१४ कल्पमणिकिरणालीस्वतवं च त्रिचोलः कुचकुलशानिधारस्यवरलाधिका हि
सी उरसिविमदहारस्फार... ः नामजिहानः किमेमनिकारसरोजेकुः लीकुंडलि

न्मापूर्यमदाच्छिन्नं यदतिशुगादनतमिदं सौकुमार्यमुदाच्छिन्नं ।१४ माधुर्योदात्तकल्पमणीति कुंडलिन्याः
यमवत्स्यादेक्याकुंडलीसर्पः वारसरोजे किमेमति किंभूतः कल्पारत्नकान्तोद्योपासम्नतः यामः चंवत
प्रधानाप्रतिचोलकंचकोयेनसतनयानां पदि उरसि हृदये विषदहारस्फारतानि मेलहारवडिसीला
मुजिहानः प्रामवड्भवति तदाकुवकलशानिधानस्यरत्नाधिकारीव स्यात्तद्दृश्यप्रपञ्चनेकस्यके

कि मर्थ मित्यर्थः

वा॰भ॰
टी॰
९
१

सोऽक्रमार्थोदाः प्रतापेति हे देव पृथ्वीपते त्वत्करवालः प्रतापदीपस्यांजनमेव चेयदि स्युर्यशोजनराजिनृपो
तैव तदानेन खे द्वन्द्वे डिषत्तृ वैरिणां कृष्णोत्तिरूपामायमानानि कथं कृतानि १९ गुणोरीति श्रमीभिर्गु
णैः परितो निबद्धं कवित्वमुक्ताफलानां रम्यदाम्येव सरस्वत्यपि अलंकारतयाकंठपीठे करोति

यः

प्रतापदीपांजनराजिरेव देव त्वदी[illegible]ःकरवालरूपः नो चेदनेनाहितवंशमुक्तानिरूपामायमाना
नि कथं हृतानि १९ गुणो रमीभिः परितो निबद्धमुक्ताफलानांकुवदाम रम्य देवीसरस्वत्यपि
कंठपीठे करोत्यलंकारतया कवित्व ९ तृतीयपरिच्छेदः दोषैर्मुक्तं गुणैर्युक्तमपि येनो
ज्झितं वचः स्त्रीरूपमिव नो भाति तं ब्रूवेऽलंक्रियोच्चयं १ चितं वक्रोक्त्यनुप्रासोपमकंवध्वन्य
लंक्रियाः श्रयांलंकृतयो जातिरूपमा रूपकं तथा २ प्रतिवस्तूपमार्थांतिमानाक्षेपोपमसंश
यः दृष्टांतव्यतिरेकौ चाप्नुतिस्तुल्ययोगिता ३ तन्मध्येऽर्थांतरन्यासः समासोक्तिर्विभावना
दीपकातिशयोहेतुः पर्यायोक्तिः समीहितं ४ ॥

कंठे नो धारयन्ती यथा ॥ तृतीयः परिच्छेदः २ दोषै रनर्थकादिभिः मुक्तं गुणैरोदार्यादिभिर्युक्तमपि
वचः येनालंकारोच्चयेनोज्झितं रहितं स्त्रीरूपमिव न भाति तमलंक्रियोच्चयं ब्रूवे १ चित्रमित्यादिप
द्यमिरलंकारनामकथनं चित्रादयः शब्दालंकाराः श्लेषालंक्रियाः शब्दालंकाराः जात्यादयोऽर्थालंकाराः स्युः

॥
ष
५
८
९

पद्येति यथालंकारेऽरहरैः हत्वा बल्ल कल्पना शिवमेव किं भूतेरे हरे रंगैः रवयवैः संधिभिः संधानेच तत्र्पैर्स्त
श्चित्रं नामालंकारः स्यात् कमलत्रिपुस मीसलल्लिं नतेस नितवपुन स्लरपि चित्रं स्यात् यथैव कदाच्चपी केर्यो
यस्तंटुतादिचित्रमेतदा जनस्यातिथ्योऽयादललपमस त्रिकाम जिनः तोऽस्माकं गुरुः वारंवारं पुनः पावंस्ति
नत्रायोकिं भूतो जिनः स्वामीपुनः किं जनस्य न पनस्यातेध्वानः पाहोपसमसन च्छायतावतापरमेश्वरस्य
वचनेनैव जनैमार्गामार्गीयपश्यति पुनः किं विशिष्टः पीनं स्थूलं लोनं ध्यानमेव वाधनं यस्य सतथा

परिवृत्तिर्यथासंख्येविषमः सम सहोक्तिकः विरोधो वमरः सारः सश्लेषव्यवसमुच्चयः ५ यथापुल
नप्रश्नोत्तरासस्यादेकावल्याच्च मापिच परिसंख्यानतथा प्रश्नोत्तरं रत्नकरपवच ६ यथा नासंधितत्र्पै
रहरैर्यस्तु कल्पना समनाम समस्तानतासिंतचिं चिवित्र हत्पयत ७ जनस्य नयनस्यानध्वानप
नः किं नविनः पुनः पुनर्जिनः पीनहानध्यानयनः स्वनः ८ गोमूत्रिकादिचित्रेषोऽहशादलं
कमलेमपि त्रिपदीचित्रं इयगातिरपि गतनरवतनवरवारन रवरणपरपदशारणरपिजनत
वपकपकस्मदनागनमदगजकरपमलचमच्छनपभयवनवनदहन ९ ॥ एकस्वरचित्रं ॥

एतावता तानमेवपीनं लोकालोकप्रकाशकत्वाज्ज्ञानं च पीनं तिष्ठुलत्वात् एतदलंकारचित्रं यथाद्य
पीठस्य याणिगण नरोति एकस्वरचित्र हे शमसमय हे जिनत्वं जयपरसेविकैषण्णनतस्वगुणगुणनाक्तानरा
मन्याल्लोकानगणस्समहः तस्यव रोमणाम्वाकिं तं तस्य वरनगावृत्सकषक तोपवरणपरसमसतथा
समाधन हेगणपरपदमोक्षं परं तस्य शरणगाजेनालोकालोकाप्ययाग्रस्य कपकाहे वंदपैर्योरहित

हे गत अहंकारगज मद हलिनः वारः भुंडानतहततपमलशपाप मप मेवनिविडं
वनं तत्र दहन वैश्वानरावतार ९ ॥

वा. टी. मूलेति सविटो दासी उच्यते: पथिमार्गे स्थितस्य वा स्वकुलीनस्य सेव्यः स्यात्क स्वापीत्यर्थः। किं कुर्वन् मूलं स्थि-
१० तिमधः कुर्वन् मूलस्य स्थितिं कुलाचारः तेन यात्कथंभूतो विटः गताहरैः पात्रे जुह्वे गतानि ग्रहदत्तानि येषां
10 तानि गताहरणानि तैर्गताहरैः अथ विटशब्दस्य कार रहितस्य वद्ध स्यार्थः सविटः पार्थिवस्य पार्थस्य
सेव्यः स्यात्कथंभूतस्य पार्थिवस्य निहन्तोति निहन्ते मानगते: पुनः कथं पार्थिवस्य कुलीनस्य तस्य भूमाभृ
पविष्टस्य कौ पृथिव्यां लीनः कुलीनः तस्य विटः तस्य सविटः सन्मूलस्य स्थितिं निदेति मूलं स्थितिं सो मूलं अधः प्र
क. वटः पात्रे जुह्वः पत्राणि समन्त्रदापात्राणि तैः कथंभूतैः गताहरैः गतान्यासमनानूदराः स्वेऽन्ता ॥

मूलं स्थितिमधः कुर्वन् पात्रे जुह्वेगताहरैः विटः सेव्यः कुलीनस्य निहन्तः पार्थिवस्य च १०
धर्माधर्मविदः साधुपदस्थापनसम्प्रयताः गुरूणां वचने निष्ठा नरके यान्ति दुःखिता ११

नियेषां तानि गताहरणानि तैर्गताहरैः एकं सूररक्षितकाचित्रं ॥ धर्मेति एवंविधाः पुरुषा नरके दुः-
खिता यान्ति कथंभूताः धर्माधर्मविदः धर्ममेवाधर्मं विदन्तीति धर्माधर्मविदः पुनः कः साधुपदस्थापा-
नसम्प्रयताः साधूनां पदः साधुपदस्य स्थापनः एवं तेन न सम्प्रयता उपमपुष्ठाः पुनः गुरूणां वचने
नैनिष्ठा सन्नरतः गुरुवचने इति विटशब्दे हिनं कन्यादिनी याथः तथा हे नर एवंविधाः पुरुषाः के
दुःखिता यान्ति नरके यीत्यर्थः कथंभूता धर्माधर्मविदः पुनः साधुपदस्थापनसम्प्रयताः साधूनां पद
स्थापने सम्प्रयताः तथा गुरूणां वचने निष्ठाः इति विटकृतम् ११ ॥

एकेकोनि पथश्चाकपकव्यंजनेनोनेमिवाणमहाकाश्चेराजीमतीपृरिस्याणाधिकारेसमइवर्णनेनि
वृषेनास्ति मुम्नाथेः ककःसमइःथेनमलेनोपल्लादिनः कोवृपुयश्रासो शिरम्बुएवनेष्ठुकपानालप्रस
वानेकइत्यमिधानानवीहप्ताःककः कवाङ्कंककेकाककेकिकोवेवाङ्कःवंमलवेपथ्याभतुलितया
काङ्कध्वानविशेषोयेषांनेकवाकवःककाकवषनेकेवाष्ठककाकोष्यनेकेवामप्रवाणीतद्रप
लाहिनाः केकिनष्ठकोकाष्ठवक्रवाकाघ्यपर्णमेकेवङ्कः भूमिः कवाङ्कःककवेकांवेवेकिकोकेक
ङ्पनःकांथ मङ्कौकःकाककाकेःनकवःमकवःशोभनाःकेजलुशेकोयेषांनेकौकःनवनेका(
काजलवायसाःचकाकायवकाककालेषामकामानायःसःमङ्कौकःकाककाष्ठाःपनःकंथम्

ककाङ्कंककेकांककेकिकोकैकाङ्कःकक: मङ्कौकःकाककाक्काङ्कङ्कककंथांवाङ्कः ॥
ङ्गवीदिवाकराङ्गघटपष्ठरलाःस्वरे देवघोषाकसेनायाःकरेणुः प्रसरन्नसो २५ ॥

नःककःअत्रकाङ्कङ्कवकांककङ्कः अत्रवोवेदवाकवालिनासामेवकाङ्कः अत्रकाङ्कसलामानुया
रषःकोष्ठनासोमुजलंयोपस्थासोअत्रकाङ्कवकवाकः नस्पङ्कः भूमिः विसोतेवामस्थानमिम
स्वर्थः पदकृत्यजनाचिमम् १२ ङ्गथेमिति हेदेवघोषाकः सेनायाः करेणुरसौ प्रसरतिः करेणुः गजः
कीदृशः करेणुः दिवाभाकाशेन सहवरेणदलेन मासोपङ्कङ्गवेन दिवाकरेण सहयेण मासोपङ्कवेनस्तर
वपुनस्वरणस्वरटपन पदकवारराश्रिनेकरेणशाहवर्णाङ्कनकनाटघभेदः हेदेव मसोरेणुः प्रसर
तिकिंकुर्वत्रदिवाकरेणसहयेणमासोपङ्कवैसानवपनःवरणःस्वरंसनचरणास्वरनस्याघोषाकसेनायाः

पुण्याश्रितंविद्यानामविजयतायाः काकार्त्ति ८

वा॰ भ॰
टी॰
११

प्रसन्नमास्तिति ।४ यत्र वै ये प्रसन्नात्मा रथ वाक्यादस्तनः यत्र रेका च्यं वसनु उकादापश हीत्वा उनु प्रदः
उमात भंगश्लेषमुखेन वचनेन भाष्टकथयति सावधानातिरे वु भंगाया श्लेषो वा मुखे प्रधानपत्र मङ्गलश्ले
षमुखेन ।४ नाथेति प्रसादार्थः हे नाथ मम प्रसन्नत्मा ति प्रसन्नात्मा मम प्रारब्धेति कोऽन्यो नान्यो रंगव ध्वनोऽमयः
यहः मरोवहः तस्मात्ततो नारंगान्तरपदमः कृतोऽन्यत्र रंगान रःविनार तस्य व दसः त्वयं कृतःश्रु
तः कथयति हे नाथ श्रृह मम रेकलापिन कथयामि हे शिव इदं कं हल्वेलु पती नि सखेलापी श्रुत्वा को
ति ः स्य भंगेरिति ः श्रुत्वापि वरोऽति ः हे पार्वति भंगेनामकीर्तनपनवे त्वा को ऽन्यो नता उपिष्यामि मीता

प्रसन्नादपरं वा श्लेषमुपाददापोत्तरप्रदः भंगश्लेषमुखेनाह पत्रवकोऽति रेवसा ।४ नाथममप्रोत्तस
तितरगानतवहमः कृतोऽन्यं नत्वा पृथामि कलापिनमिह सखेलापिप्रियेकोऽसि ।४ भंगेःपार्व
तिनामकीर्तन पनवे त्वा ता उपिष्याम्यह को ऽन्यो ने शिवः सखि स्फुटमिदं किं ते सगालः पतिः नोऽस्ये
एउः सखिकील कोन हि पशुस्वामी न गोप्ता गावां दोलाखेलनकर्मणि निविजयागोपिगिरः पातनः

सती पार्वत्याः हे शिवेति शिव ईश्वरः वरोऽकोन शिवः सृगालः विजया कथयति हेश्व नये मम मेतकिं वे
सृगालः पतिः पार्वतीश्लेषं परिहरति लोकि स्या एउ ईश्वरः स्याण्उः कील को ऽप्युच्यते ना हि कीलकः कि
मुश्लेषपरिहरति नहीति किं पशुस्वामी पशुनां हि पशु अस्य स्वामी गोपालो पि पशुस्वामी उच्यते तत्र वश्री
निः गत्वा विजय के हस्ता पापकानहि किं गावो गोप्ता ते पालः शतं विजया गोपी गीरः नोऽस्मात्प्राति
रहस्यं कामिन्यस्य मये दोलाखेलनकर्मणि दोलाया ः खेलने को ऽन्यं तं कर्मतस्मिन् दोलाखेलनका ।

१२ ११

तुल्येति तुल्यस्वरव्यञ्जनाहतिरनुप्रासः उच्यते तुल्याः समाना आहृतिः अथ एतं प्रमाणं समाहरणमाह
त्रिः तुल्यस्य तिसृणां वर्णानां आवृत्तिश्चानुप्रासः उच्यते सोऽत्र पञ्चधा द्विधा पदकस्तुल्यस्वरैस्तैरेव पदैर्नानावृत्तिर
पर्यावृत्तिर्यो न स्वरः अन्येन स्वरेण तुल्यस्य व्यञ्जनस्य आवृत्तिः तत्र छेकानाम तत्स्वरानुप्रासः अथवा
लाटानां तत्पदानुप्रासः १७ अतत्स्वरानुप्रासमाह अलमिति हे चंद्र कलंककभृंगारकरप्रसरहेलया
अलं दयतः कलंकः भृंगारः यस्यासौ कलंकभृंगारः तस्य संबोधनं हे कलंकभृंगारकराणां प्रसरः क
तुल्यस्य व्यञ्जनस्याहतिरनुप्रासः स्फुरद्रुहः अतत्स्वरः स्याच्छेकानां लाटानां तत्पदप्रभृतः १७
कलंककलंककभृंगारकरप्रसरहेलया चंद्र चंडीशनिर्माल्यमसि न स्पृशामहे १८ रणे
रणेति हे हुत्वा दानवान्दानवद्विषा नीतिनिष्ठेन भूपाल भूरियं भवता कृता १९ स्वर्गिणा
चेच्छेकाराति स्वर्गलोकसुखेन किं तत्प्रयागादिभिः स्वर्गलोकसुखेन किं २०
रप्रसरः करप्रसरस्य हेलानया कारणेन त्वं चंडीशनिर्माल्यमसि चन्द्रस्पृशो नाहमसि चंडीशस्य निर्मा
ल्यं चंडीशनिर्माल्यमत्र अलंक कलंककभृंगारकरप्रसरहेलया तत्स्वरेणानुप्रासः तत्पदानुप्रासमाह
रणेति १९ हे भूपाल त्वया इयं भूमिः पृथिवी भवता हुत्वा नाकप्रभूतेन त्वया नीतिनिष्ठेन नीतिनिष्ठाप
स्य सो नीतिनिष्ठस्तेन नीतिनिष्ठेन भूप पृथुवदानवद्विषा नारायणेन रणे वैरी हत्वा स्वयं भूः कृता अत्र
रणे रणे इति तत्पदानुप्रासः १९ स्वामिनिष्टचकोराति वेत्य यदि मे ममतां पि प्रियास्मास्ति हि स्वर्गलोक

वा टी०
१२
12

यकवेति २१ कश्चिद्यदुभूमिपालः सीधुरसं पश्चात्यद्वेश्वं समादमघ्रो बभूव कथंभूतो यदुभूमिपालः यकत्रपात्रे
स्वकलत्रवक्त्रे नेत्रान्तनं विम्बितमीक्षमानः स्वस्य कलत्रं स्वकलत्रं स्वकलत्रस्य वक्त्रं कपात्रं स्वकलत्रवक्त्रं नेत्रान्तने त्र
योरन्तनेत्रान्तं अप्रार्वग्रासारमिकववकुठोरपदांगीकाराक्केठानुप्रासः २१ स्यादिति २२ पादादौ द्वे चतुर्थ्यो
ग्ः पदमेकविभक्त्यंते वृर्णमुरे यले षाभिस्रवाचानां शादपदवर्णमाहत्रिः सपुनापुनावारध्यासपुनाह
नोपमक त्रिधाकथंभूतयमकं आद्यमुध्यांतगोच्चरे या दिमध्यान्तेषु गोचरस्थानं अपुनाहतो अस्यार्था
ख्यागृादिमध्यांतगोचरं २२ दर्पाभितः हे राजन्यतः कारणात्वं दर्पाचक्रे ततः कारणभावात्तस नामस

हे यकत्रपात्रे स्वकलत्रवक्त्रे नेत्रान्तनं विम्बितमीक्षमाणः पश्चात्यद्वेश्वं सीधुरसं पपौ रसान्समादकाशियय
दुभूमिपालः २१ स्यात्स्यादपदवर्णानामाहत्रिः सपुनापुना यमकं भिन्नवाच्यानामादिमध्यान्तगो
चरम् २२ दर्पाचक्रे दर्पाचक्रे ततोतस्मादुवाचितं २३ चतुरदरकंदः यशालेसमुद्रान्सदारोर
गारे समानां गकांतेः २४ षडुदरकंदः द्विषामुद्ररतां नानिहिंसित्वा मिहः मुदमंध ॥ २४ ॥

नामसवनांविवेत्रधनं दर्पाचके स्मादेदेहसर्षः रपदानगानि हिमादानेषु २३ यशासिति हे राजन्नतेहनिनवपशः
समुद्रान् प्रशाप्सगतो कथंभूतस्य नेउरगारेः समानांगकांते: उरगानाम रिकुरगारि गरुडः तस्यारगा
रि समानांगकांति यस्यासौ समानांगकांतिः तस्य समानांगकांतिः स्वर्णाववतिसे त्वर्थः पुनः कथंभूतस्य ने
सदा सवैदारोरगारेः रोरदारिद्र्यं गकुतीतिरोरगाः रोरगा धुरदे यस्मासौ रोरगारिः तस्य रोरगारे शिनिश्चय
यमक २४ द्विषामिति भोराजन तवामिहः भागणां पवनानां मुदंहृष्टानि हिंसितः पत्र तानां उदभोधराणां उरु
रिं संभोधराभवायिषां उदभो धरसेषां उदभोधराणां त्वद्विषाणि हतिकः द्विषां उदहतानां त्वदहतानामित्वर्थः १२

त्रिभातीति हे ध्वजेनाजित अजेनाविष्णुः तद्दृष्ट्वा जितं यस्य सः तस्य संबोधनं हे ध्वजेनाजित हे राजमान राजन
इति राजमानः तस्य सः हे राजमान हे सदेव नजेनाजितं राजमान सदैव हे व सहितं तेजः तेनाजित राजस्व
मानमोहन त्वं पुनासीत्यसदेः तस्य सं सदैव नि हे राजन् नेइति नवचरणस्य त्रिभात्रमा त्रिभाति कथं भूतानित्रिभा
तिरामा त्रिभांतोरामोदारशिवपासा स्रतिरामा पुनः कथं त्रिभा रामा रम्या परमा प्रकृष्टा कीट
शास्य नेपर मारणस्य पराजवैरिणः मारयतीति परमारणः तस्य परमारणस्य अत्र हिम ध्वयमकं नयो
निमयदहयेन मध्यांतयमकं २५ सारंगेति हे प्रिये अग्रतः गिरेः गिरावरे काननं तव शैयस्यधेः क

त्रिभातिरामापरमारणस्य त्रिभातिरामापरमारणस्य सदेवतेजोजितराजमान सदैव तेजोजि
तराजमान २५ सारंगवयसा त्रियध्वराजिकाननमग्रतः सारंगवयसा त्रियध्वदाहरणशिव
रे गिरेः २६ अस्तमदेवा नरराजराजिरुच्चैस्तटानामिय मत्र नागा ख्रोडाकृतो यत्र दिगंतनागा
अस्तमदेवानरराजराजे २७ ॥

यं काननं निध्वदाहरणं निपि भिरदासरणं स्वलवारं केषां नितिथिभिः सारं
गवयसां मयूरयहितरणं पुनः कथं वतं मानं पुनः कथं गवयसा त्रियध्वेन राजते इति गवयसा त्रियध्वराजिः
प्रयतांहृत्रिनहिमध्ययमकं २६ अस्तमेति अत्रास्रोपवैतै उच्चैस्तटानां कटकानामियं राजिः पंक्तिः नरराज
इति नम्रो पि नरराज कथंभूतानां राजिः अस्तमदेवा अस्तमदेवा पस्मा सा अस्तमदेवा अयमर्थः यत्र पर्वतेन
देतिर्के वनरीत्यदेदिगंतनागादिकगजेंद्रास्तान्प्रकृतः अस्तम्नं तितेस्मैव कथंभूतेन देवानरराजराजिवा

वा॰ टी॰
१३
13

अमरेति हे नरेश इहास्मिन् स्वरनरुचये देवहृद्दसम्बहे वाणीनां हृद्यानां कुभूमिरमरनगरस्मेराहीणां रं
हसवेगप्रपंचयति प्रकटयति कस्य स्फुरन्स्वरतरुचये स्फुरद्यनस्वरनतरुचये कस्य भूतानां स्मेराहीणां अर
मत्स्यर्यबलहृदयबलं हसहास्य ऊर्वीणां नाबले हमः समर्थनस्य संवोधनहे बलदमपुनः कथंभूतानां सहैः स
हासहमायानीतां २८ अर्थमाहृनियमकं. रंभेति अत्र पर्वते कुः भूमिः शोभते इति संबंधः कीदृशी रंभाए।
सारंभाभिः कदलीभिः मिश्रामारामायस्यां सा इति मध्यपदलोपात् बहुव्रीहिः पुनः कीदृशी अवकमला
अवकं वकरहितं कं पानीयं मलति धारयतीति अवकका मलाव कमलसेवालसहिते जलानि हृति कुपहि

अमरनगरस्मेराहीणां प्रपंचयति स्फुरत्स्वरनरुचये ऊर्वीणां नांबलहमरंहसं इहसरसरेण
यानीतां नरेशावहेहसरनरुचये ऊर्वीणां नांबलहमरहसं २८ रंभारामाकुरवककमलारं
भारामाकुरवककमला रंभारामाकुरवककमलारंभारामाकुरवककमला २९ ॥

जातिरहितजलावापुनः कः अरमत्स्यर्यभैर्नहवैराई षड्गमारमणीया कर्बुरेत्स्यर्थः पुनः कथंभूमि कुरवक
मलारंभा कुरवकाश्च कमलानि च तेषां आरंभा नत्यत्वपो यस्यां सा कुरवककमलारंभा पुनः रामारम्या हे अकु
रवकनाविपते कुः कुत्सितो रवः शब्दो यस्य सा अकुरवकः तस्य संबोधनं अत्र्रसमासांतक इति नामसंबोधनं।
पुनः कीदृशी कमला रंभारामाकमलालक्ष्मी रंभा अप्सरसः तारामाः स्त्रियो यत्र सा कमलारंभारामा पुनः क
अकुरवकककमलाक्रान्तिं तंराजन्ते इति क्रुराः नक्रुराय क्रूराः शोभमानाः वका हंका विशेषा कमलाहरिण
विरोधाश्च यस्यां सा महापमकम् २९ ॥ ॥ १३

हारेनेति यथयद्भिः पर्वतो वृक्षैर्गम्यते कथंभूतादिः हारीतहारीहारीतैः पक्षिभिः हारीमनोहारीऊ
नः कः मंदारमंदारवाग्वायुः मंदारैः मंदारवावायवे यस्मिन् पुनः कथं ग्रस्तः सेवालसेवालसहंससेवालसे
वायां गलसा हंसायत्रतत् पुनः कः यालन्तनजमवालजे कमलेकमल दधानमलमत्यर्थं वृः नेमिशिति॥
जगदेकनयोनेमिः सृ तेनसारथिना सहवास्तयथा भवत्तितथा जगदेकथितवान् जगदेकनाथ्यः जे
गतामेकोनाथः कथंभूतोनेमिः विशालनयनः विशालनयने यस्य पुनः कः नेमिनयनोदितश्रीनयेन

हारीतहारितमेवपत्रे सेवालसेवालसहंससंभः जम्बालजम्बालमलंदधानं मंदारमंदारकवा
युरद्भिः वृः नेमिविशालनयनोनयनोदितश्रीरथ्यांतत्र द्विविभवो विभवोप्यभूयः प्राशास्तदे
ग तत्रनगराजराजितवृत्ते तेनवासजगदेजगदेकनाथः ३१ यत्रपांतिकेषुसरलाः सरलाय
यत्रचरंतिहरिणाहरिणा तदिदविभातिकमलंकमलमदेमस्यपत्रपरमापरमा
॥ ३२ ॥

नोदितश्रीर्यस्यासौ नयनोदितश्रीः पुनः कः यथांतः समयत्नपोविभवोयस्य यस्यासौ यथांतद्वि द्वि
भवः पुनः कः भूयोत्यंतविभवाविभवो भवोयस्यासौ यथ्येत्यनेन रथः कः तत्र तस्मिन् देवतके प्राम्भं दे
वृतकेवृः नगराजिकस्मात्प्रागुक्तात्तदातस्मिन् प्रस्तावइतिकथनीयं ३१ यदिनियमजलस्या
पांतिके समीपे सरलादेवदारवोवनते कथंभूताः सरलाः अवक्राः अथचयजलमनलसीहं स्वहरि
लोमृगाः तत्रचरंतिहरिणावायुनासह तदिदंकं जलमत्यर्थं विभातितत्त्विं पत्रजलेरमावाऽमलमेनस्थाप्य

॥ ३४ ॥ पं॰ टकलाकलपमहा

बा॰ टी॰
२४
15

कांतारेति कांतारापिकापि ककामिनीनां कोकिलानां कांतारवाक्यं तथ्यवाचं सोऽहं दमतेस्मयपितु कामपि सो
ऽहं दमते कस्यां कांतारभूमौ वनभुवि कस्मिन्सति रवेशे मूर्ध्नि मार्गे वर्तमाने सति कुदामृदोर्वसतेस्य मवेश्यकायम्
ऽस्यमदो कांतारविदेस्य मूरविदा निकांताति, कमलानि यस्मिन्स्य १६ चकारेति हंसो स्माह नस्साहेन सहव
र्तेमानः सोत्साह स्वस्या मैत्राएंयहि षां संनति मुद्रे साहसं हास्यं च चकार माद्यां सप्राप्ताशारण मायाता इत्यर्थः (
देवमिति वाहसाथ्याह सावाप्या ध्वतोला साध्वतु उलासाय पासा १७ गिरामिति स्वस्मिन्वनेस्मनीनां लोकोवस
ति नच स्थापचवर्ग वर्तते कथंभूनवापचवर्गं हृतौ कः हूते उ कोऽटहं फेनात तहह नौ कः सनंका विदारवीन्प (
श्री कांतारभूमौ पिककामिनीनां कांतारवाचं दमते समोऽहं कांतारवेश्मनि वर्तमाने कांतारविदेस्य
मूर्ध्नः मवेशे १६ चकार साहसं मुद्रे स्नेहोल्लासाहसं तु या हैमं ला साहसं प्राप्ताद्विषां मुत्साहसंनति १७
गिरां स्वयं न कोकिला कोविदारं यतः न दोषस्फुरत्कोविदार मनीनां वसत्य हलोको विदार व्याप्त च
कृत्तो वीविदार १५ सिंधुरोचितनलनाथ मल्लकी सिंधुरोचितमपेतकिनरैः कंदराजितमदमलदाति
विर्णः तरवनीति विदारं मनीनां लोकः यायं वसति विदारं विगतानां दारापत्रनिवासं तत न तकृतः पतः कार (
णात्कोकिलाभूयते कथंभूतां कोकिला गिरा वाचां कोविदाः परमस्य पंपडितां स्वपचनतहने विस्फुरत्कोविदा
रे विस्फुरते कोविदारकांचनार वृक्षापत्रं तत विस्फुरत्कोविदारे १५ सिविति किंनरैः स्वयं गिरेः नट
मवेत्य प्राप्य गीयते कथंभूतं तटं सिंधुरोचितनलनाथमल्लकी सिंधुरोचितं सिंधुराणां गजा अविताः सिं
धुरोचिताः सिंधुरोचितानाथ नालानाथाः मल्लकाश्च सिंधुरोचितनलनाथ मल्लकाः सिंधुराणां गजानामभिहतामित्ये
वोनयः नाभिरोचितशोभिनं तस्याकंदराजिनं कंदराजिनं कंदराभिन्नपुंक कंदराजितग्रहद्विकंदराभिजि

न

१५

वसन्तीति अत्रास्मिन् शैले पर्वते वसन्तस्य रोगः कश्चिन्नास्ति रोगानेन सह वर्तमानः सरोगः परं च अस्ति तर्हि सरोगो राजहंसो ऽस्ति सरसि गच्छतीति सरोगः सुखावरगान इत्यर्थः अथ चायं शैले कलगंभीरगीतगानेकः सिद्धो न करोति अपि तु सर्वोऽपि सिद्धा गीतं कुर्वन्ति कथंभूते शैले कलं कोकिलकानने कुलकोकिलानां निकाननानि यत्र सः तस्मिन् ऊहह चेहेः श्वापदै रहितत्वात् निर्दोषवने इत्यर्थः ३६ जहुरिति वसन्ते वसन्तसमये वारणराजेन्द्राः सरसीं न जहुर्नैतत्यजः अथ च पिकानां कोकिलकामिनीनां नवारणान्न तनशाहाः वधूःक

वसंते रोगो न जनेन कश्चित्परं सरोगो यदि राजहंसः गीतं कलं को न करोति सिद्धः शैले कलं कोकिलकानने स्मिन् ॥ ३७ जहुर्वसंते सरसीं न वारणा वधूः पिकानां मधुरा न वारणाः वसंतका मोहनको विदारके विलोकयन्तीव कलानि दारके ॥ ३८ वरणाः प्रसूनतिकरा वरणा मलिनां वहन्ति पटलीमलिनां तरवः सदा प्रशिखि जातरवः सरसं प्रभान्ति निकटे सरसः ३९ ॥

थंभूताः रणा मधुराः कर्णप्रियाः अथ च मोहनको विदारणे पीडिताः वसन्ते कं वसन्तमारं प्राप अपि तु कमपि रसेन प्रापकथंभूते वसन्ते विदारके विगतमदारकं नष्टणहीनं किं कुर्वती मोहनपीडिता वकुला नि विलोकयन्ती ॥ ३८ वरणा इति अत्रास्मिन् पर्वते वरणा वृक्षविशेषाः तरवः अलिनां भ्रमराणां पटलीं श्रेणीं वहन्ति कथंभूता वरणाः प्रसूनतिकरा वरणाः पुष्पसमूहाः हृताः कथंभूतां पटलीं मलिनां नीलां च पुनः निकटे पर्वतसमीपे सरसः सरोवरस्यान्तिके शिखिजातरवो भान्ति शिखिनो मयूराः जातः सचासौ रवश्च शि

[illegible]

वा॰ टी॰
१५
15

यद्येति यथा यथा हि जिनस्य दुर्जनस्य महत्त्वमो विभवः स्यात्तथा तथा तस्य दुर्जनस्य महत्त्वं कथं तमः पापं ज्ञा
येन कथम् इव प्रस्तुतस्य विभवस्य स्पर्धनयाऽऽह ५१ दास्यतीति हेवतु कमाणवक भवति त्वयि कर्कराहतः
तु लोष्टानस्यति द्वयति सन्निदासीशणपाशलिकां दास्यति कस्मात् इति कोपात् तर्हि विलिमितोभयति स्थु
लो भवचापलेमाकुलहिं कस्मात्कारणात् इन एषां भवति ५१ कलमिति यत्र नदी ख्यातिकरेण नदीकोलाहल
वहनं नदी देशे करेणतां कलनदी ख्यातिकस्मात् तिमिभयात् मत्स्यभयात् पुनः प्रणतां स्वदमाणां

यथा यथा हि जिनस्य विभवः स्यात् महत्तमः (स्यात् महत्तमः) तथा तथा स्यज्जायेत स्पर्धवत्
महत्तमः ५१ दास्यति दास्यति कोपाद्दास्यति सन्निककराशयं भवति भवति स्थनेषां भव
तिमित्तसलिनवद् कां च कलितिमिभयादस्य करेणतां नदी ख्याति नदीख्यातिकरेणतां प्राणि
नां गणिनां यका ५२ गंगाम्बुधवलांगाभो मम मुक्त्यानगोचरः पापानि हरणेन या।
स्तु समस्तानां जिनः सतताम् ५३॥

प्राणिनां गणिनां यका ५२ गंगाम्बुति सज्जिनः सततं पापानि हरिणया स्तु
पापानि मालिनः पीडानस्याहरणे तस्मै पापानि हरणाय कथं भूतो जिनः गंगाम्बुधवलांगाभः गंगाम्बुवदुज्ज्व
लांगाभा यस्यासौ पुनः कथं भूतः जिनः मम मुक्त्यानगोचरः मम मुक्तेर्ध्याने गोचरः विषयः कथं भूता
नां समस्तानां समस्तानां समस्तकं सर्वे जानन्तीति समस्ताः तैः सह वर्तन्त इति समस्ताः तेषां समस्तानां ५३ ॥ १५

जयदितिजयसिंहोजयति कथंभूतोजयसिंहः क्ष्माभृदधिनाथः क्ष्माभृतां अधिनाथः क्ष्माभृदधिनाथः किंकु
र्वन्सन् जगत्भुवनमात्मकीर्तिशुभ्रंजनयन् स्वआत्मकीर्त्याशुभ्रमात्मकीर्तिशुभ्रं कथंभूतोजयसिंहः उद्दा
मधामदोःपरिघः उद्दामधामदोःपरिघोबाहुमंडलंयस्यासौउतः कथंभूतः जयसिंहः प्रतापपूषाप्रतापे
नपूषासूर्यःप्रतापपूषा ५५ मामिति मामण्मामामाकारयतिस्माहूयति पावामदक्षणकायमदे
न अक्षणाक्ष्णावायस्याःसामदाक्षणकाया कथंभूता मुदितमानसा मुदितं मानसंयस्याः सामुदित

जगदात्मकीर्तिशुभ्रंजनयंनुद्दामधामदोःपरिघः जयतिप्रतापपूषाजयसिंहःक्ष्माभृदधिनाथः
५५ मामाकारयतेंगमामासामुदितमानसापायामदाक्षणकाया नानाहेलामयानना
अथ अर्थालंकारः स्वभावोक्तिःपदार्थस्यसक्रियस्याक्रियस्यवा जातिर्विशेषेणेरा(
स्या हीनवत्सलाभंकादिषु ५६ ॥

मानसापुनः कथंभूतामदानाना हेलामयानना नानाहेलामयमाननंयस्याःसा अथ अर्थालंकाराः॥
स्वभावोक्तिरितिपदार्थस्यवर्णयस्यपास्वभावोक्तिः सजातिरुच्यतेजात्यालंकारः कथंभूतस्यपदार्थे
स्यसक्रियस्याक्रियस्यवाक्रियपासहवर्तमानः सक्रियः नक्रियायस्यासावक्रियाः तस्याक्रियस्य कथंभू
ताजातिविशेषेषुहीनवत्सलाभंकादिषुहीनानांहीनस्वभावोजातिः वत्सलानांवत्सलस्वभावः अर्भकाणा
मर्भकस्वभावः सजात्यलंकारः ५६ ॥ ॥

उदाहरति बर्हावलीति अत्रास्मिन्वने शबर्यः खेलंति कथंभूताः शबर्यः खेलगतयः खेलागतिर्यासां ताः
कथं बर्हावलीभिः बहलकांतिरुचैर्यस्यां ताः बर्हावली बहलकांतिरुचः पुनः कथं विचित्रभंजिनचारचितवा
सदुकूललीलाः विचित्रभंजनवाभिः रचिताः सहेलं यथा भवति तथा ४७ आरक्तेति हे कुरंगाक्षि पक्षद्वा
मको रावणः आरक्तनेत्रयोरणभीषणवदनोल्करः आरक्तनेत्रयोरणभीषणवदनोल्कारो यस्यासौ अ

बर्हावलीबहलकांतिरुचो विचित्रभंगेन चारचितवासदुकूललीलाः गुंजाफलग्रथितहारलता
सहेलं खेलंति खेलगतयोत्र वने शबर्यः ४७ आरक्तनित्रमेरणभीषणवदनकरो कुरंगाक्षि ।
इलस्विरवीसमुपवणविणिवेसादसमुसेहेत्र आसो ४८ उपमानेनेति सदृशमुपमेयस्य जायते प्र
त्ययाव्ययतुल्यार्थसमासैरुपमामता ४९ ॥

रत्नालयनरपुनः कथंभूतो दशमुखः उल्लसितविंशतिभुजवलविनिवेशः इतिजात्यलंकारः ४८ उपमा
नेनेति उपमेयस्य मुख्यस्य वस्तुनः सादृश्यं भवति सोपमोच्यते कैः समस्ताश्च प्रत्ययाव्ययतुल्यार्थसमासैरु
पमानवधा प्रत्ययोपमा १ अव्ययोपमा २ तुल्यार्थोपमा ३ समासोपमा ४ उपमेयोपमा ५ सामान्यो
पमा ६ आन्वयोपमा ७ भिन्नलिंगोपमा ८ क्रियोपमा ९ तेनत्र्कमवी सामान्योपमा अन्योन्योपमा उपमानेन

समस्तोपमा प्रत्ययोपमा वाक्योपमा तद्धितोपमा ७ ॥

गत्याविभ्रमेति यथा प्रन्यथोपमा राजहंसस्त्वाचरति यस्याः प्रणेइति श्रथयोपमा २ यस्याघ्यानुकल्याघौपमा त्र
ज्जे दाम ॰ ऊदाभा दमाय ५९ गत्येति नारा ज्जीमसेमीमजनं जिनपति वीं गुरुष्का न्यात नाकांयाप्रण ज्जीमतीयस्याकृत्या रा
जहंसवदाचरति कथंभूता प्रागत्याविभ्रमेद्ग्याविभ्रमणाविलासेन मदाविभ्रमतयाशुतिपद्वृदेपदश तिश्रमिपदं
प्रथमचयस्याः प्रानमेमवस्त्दवश्रीमान्किमिव प्रणेमृगांक मंडलमिव प्रणेचंद्रमृगांकमंडलेचप्रणिमृगांकमंडले
नदिवचपुनः यस्यानेत्रयुगलश्रियाकृत्वा नीलोत्पलान्यनुकरोति कथंभूतानां ता ऊंदाग्रदेनीऊदाग्रवदनायस्या

गत्याविभ्रममृदंद्या प्रतिपदं या राजहंसीयते यस्याः प्रणेमृगांकमंडलमिवश्रीमत्सदेवाननम् यस्या
स्यानुकरोति नेत्रयुगलं नीलोत्पलानि [illegible] यातां ऊदामदनीमजनं जिनपतीराज्जीमतीयानुवः ५९च
नु [illegible] दनेतस्यानेत्रेनीलोत्पलेमिव पक्वबिंबंहसत्येवेहः प्रथमपंक्तपल्लवश्रीवा ५१ मणिभूषितमाण
सः सनिदेशेसाय [illegible] समसिण [illegible] वसुविरहेनीयमहंसऊ [illegible] ऊमपंव ५२ ननमहृदीयता
र्यजितिप्रकटमटलिहपरक्रमाय जमसमर्णवसरीरमणोमरीरवमुपमनं ५३ येदेवभवतःपादौभ
वत्पादाविवाश्रिताः नेत्रभंनेडु नाम [illegible] याश्रियं नरवपाण्डनीम् ५४ ॥

वंद्रवदिति नस्याणज्जीमत्याः वदनं वंद्रवदाप चनेत्रे नीलोत्पलेइव प्रथचोष्ठः पक्वबिंबंहसतिप्रथचकंठोपत्र
पल्लवपक्वः ५॰ मणीति हेमभागवविरहे तस्याणवेसेजविनयत्याशशिनो विरहे ऊमृदसवोचं प्राप्नोतिकथ
भूतस्मृणाशिनो दोषाकरस्यपुनः कु॰ मदश्रीरमणनस्यापि चन्द्र यदेमृगभरितमानस्यापिमानसमन्नमूर्तेहेय
इत्युपमेयोपमा ५२ नमिति नेवीतराग नमनः कथंभूतं नं वेडितटफनरकप्पाय यस्यमनइवशरीरंसूत्र
सत्रं श्रथचमनःशरीरमिव ५३ यइति हे देवये भवतः पादाविवभवतःपादावाश्रिताः भव्याएवयवान्तोत्रि

बा॰ टी॰ १२ 17 आलोकनमिति हे सखि पांसाक्षीणामालोकनं वचनं निहननं चालिंगनं च प्रसन्नवत्सर मे सफलं त्वं हे शोभना
नः अंग इति कोमलाभिमतेरेणतासां स्वहस्तपिशितास्य गुरीषु पात्रं विचित्रं त्वं किं निराकुलो सि यतो मनाः प्रसि
द्धत्वपोप मासं प्रति चंद्रमसि कले को भवति नैकस्या कालायाः ५५ कलेति जो वैश्वरी मूर्तिः चंद्रस्य कला इव क
थंभूता कलाकलेव मताः पुनः का इव मता वलीव कथंभूता मृताकाक्षी उत्पलपत्रलाविलीपत्पुतः ॥
पुनः का इव कल्पलतेव कथंभूता कल्पलता जगत्त्रयस्याभिमतं ददाना ५६ विभिन्नेति बुधाः कापि वि ॥

आलोकनं च वचनं च निरूहनं च पांसं स्मर त्वमवत्संस्मृकृशस्त्वं नासां किमंग पिशितास्य गुरीष
पात्रं गात्रं विचित्रं हृदयस्थानानि राकुलोसि ५५ कलेव चंद्रस्य केले कृतकामलतावली वासगुलेभ
पत्रा जगत्त्रयस्याभिमतं ददाना कल्पलतेव मूर्तिः ५६ विभिन्नलिंगवचनानानि ही
नाधिकवचनानि विभ्रान्ति बुधाः कापि लिंगभेदं समेनिरे ५७ हंसमिव कीर्ति धवलां चंद्रकले
वाति निर्मला वाचः ध्वान्तस्येव च दालैर्गभवद्धचनैर्विपुल ५८ ॥

द

विभिन्नलिंगवचनानुपमानमेभिर्वेन्नः यतो बुधा वृचनिव्वंतिविभिन्नलिंगवचनानि पस्मांसां विभिन्न
लिंगवचनानां विभिन्नः तथापि विरोधः बुधा लिंगभेदं समेनिरे ५७ उदाहरति हंसमिवेति हे राजन् तेन व
कीर्ति धवला किमिव अयच न हि नि निर्मला वाचः का इव चंद्रकला इव अथ च ध्वान्तस्य कावर्मेव वा
ददतां व अयच नभ इव विपुलवदनः ५८ ॥ ॥ १२

स्तुतेति हे राजन्नियं स्तुती प्रत्यहं हृद्देवीव शशिनिभासते अपवर्गवत्प्रतापः खद्योतश्चराजते अत्राधिकदीनो
पमेयं ५९ सहेतेति सिद्धिः सम्यक् प्राज्ञीव राजते कथंभूता त्रिसे हे नपि३ः हीनपि३ः सद्भवर्तमानः सहेनपि३ःक
थंभूतः शान्तीशावृष्टत्शांवे विभूतीनिशा वृष्टत् वारिदोमेघ इव कान्तीराजते कथंभूतः कुर्वीयेतन्मदोपस्मा
सोप्येतन्मदः कथंभूतो वारिदोः वर्षतपुनः कथंभूतो वारिदोवि प्रवात मत्रस हे नपि३ः३ निस्याद्विलिप्तल
गाति अथ च विद्वत्वात्रिति परैकरणोप्नलगानि पवनकाय ९० स्तवमिति हे देव नवकुवे आलोकप्रदाह

स्तुतीयं प्रहृद्देवीव प्रस्वहाप्रनिभासते खद्योतश्च सर्वत्र प्रतापश्च विराजते ५९ स...नृपिः प्रोक्ता
सिद्धिः प्राज्ञीव प्रावृष्ट्‌ भ्येतन्मदः करीव ष...वानिव वारिदः ९० स्तवं चेदमिवालोक
देवाल्हादकरं तव कृतं तिमवाद्दीणा दीणा मिथ्यात्वसंपदा ९१ निजजीविते शाकरञ्जाय
कृतनन्दनपंक्तयः प्रभुभिरेसरते कपितस्मरप्रहितवालगणाव्रणजर्जराइव सरोजदृशः ९२

षेणस्तु हीणिकृतं दं तिकृत्तदानीवाचरंति केषां दीणामिथ्यात्वसंपदं दीणामिथ्यात्वेसंपदो येषां ते दीणामि
थ्यात्वसंपदः तेषां दीणामिथ्याकथंभूतं तव स्तवं प्रहा देवाल्हादकरं किमिव चन्द्रमिव अत्रविलिंगपमा ९१ निजेति
सरोजदृशः निजजीवितेशाकरञ्जायकृतनन्दनपंक्तयः प्रभुभिरेनिजः वासो जीवितेशस्य निजजीवितेश
तस्य करञ्जायकृतनन्दनपंक्तयः निजजीवितेशः कथंभूताः करञ्जायकृतनन्दनपंक्तयः कपितस्मरप्र
हितवाणगणव्रणजर्जराइव कपितस्मासौ स्मरश्च तेन प्रहिता येते वाणागणास्तेषां व्रणैः जर्जरा

वा॰ टी॰
९८
18

हल्लायेति कामिनीनेत्रपत्रवहमुवाराहत्यादेः कंदलीवाहकंदलीमिषेवकथंकाचित् हल्लायविन्यस्तकपो
लदेशाहल्लायेविन्यस्तः कपोलदेशोययासाहल्लायः पुनः कथंभूतः काचिन्मिथोमिलत्कर्णकुंडललक्ष्मीः मिथः
परस्परंमीलिताकर्णकुंडलयोःश्रीर्यस्याःसामिथः पुनः कथंभूताकाचित् ध्रुवधूनायोग्यस्यासाधुवधूश्च ९१
वक्किति असौनेमीश्वरः पड्डवंशोद्भूतोभवत् कथंभूतः पड्डवंशोवक्रवीरेपिवहवोवीरायस्मिन्नसौवक्रवीरः त
स्मिन्वक्र:पुलकमेतत् कुतःकेतकंक्वां किंखिलानि समलानिऽपिदलानि सुरभीणि संति किंतद्विद्विणेश्वर

हल्लायविन्यस्तकपोलदेशा मिथोमिलत्कर्णकुंडलश्रीः सिषेचनेत्रश्रुवदश्रुवारिभिर्दोकंद
लीकाचिदवधूपनाथा ९३ वक्रवीरेप्यसावेकोपड्डवंशोद्भुतोभवत् किंकेतकांदलानि सुस्र
९५ रभीणि खिलान्यपि ९४ रूपकंयत्रसाधर्म्यादर्थयोरभिदाभवेत् समस्तं वासमस्तं च खंडं वा
खंडमेव च ९५ कीर्णांधकालकराजमानानिवद्धताराास्थिमणिः कुतोपि निशापिशाची
व्यचरद्दधाना महोल्लूकध्वनिफूत्कृतानि ९६ ॥

इत्युपमालंकारः ९४ रूपकमाह रूपकमिति यत्रकाव्येर्थयोः अभिदायभेदोभवेत् तद्रूपकं कस्मात् य
भिदासाधर्म्यात् समस्तंवासमस्तंवाखंडंवाखंडंवा ९५ कीर्णेति निशापिशाचीव्यचरत् कथंभूतानिशापि
शाचीकीर्णांधकारालकराजमानाकीर्णायासावंधकारश्चकीर्णांधकारः सएवअलकः तैःशोभमानाःकी
र्णाः पुनःकथानिशापिशाचीनिवद्धताराास्थिमणिः निवद्धानाताराएवास्थिमणयो यासा निवद्धताराास्थि
मणिः कुतोपिकस्मात् विदलदस्थानात् पुनः कथं उल्लूकध्वनिफूत्कृतानि दधाना उल्लूकध्वनिएवफूत्कृतानि

[illegible] ८

ग्रथ

संसारेति संसारएवपल्वलः सुखविपत्तिजन्मदुःखानि सलिलानि इहास्मिन्संसारपल्वलेऽस्मात्संसारपल्वला-
न्धर्मपवरजनस्य दूरतिकान्तिमस्मात् उद्धितान् ९७ अधरमिति नववर्णेनीवदनचंद्रमसः रसेनतनुसृणा
युगपत् एकवारमुखेन अधरं निधयं अथवा चनयमेन सीचिं निधयुः अथवा नासिकया सुरभितं निपयुः
किमिव मधुमिव यथा मधुसुरभितं नासिकया निपीयते ९८ ज्योत्स्नेयाति निशाकर उदेति स्म कथंभू-

संसारपल्वलःसलिलानिजराविप्रयोगमरणानिइहधर्मपवरजनस्मादुद्धरतिनिमग्नान् ९७
अधरंमुखेननयनेनरुचिरंसुरभितंमधुमिवनासिकया नववर्णिनीवदनचंद्रसमसलसृणा
रसेयुगपन्निपपुः ९८ ज्योत्स्नयाधवलीकुर्वन्नुर्वीसकलपर्वतां निशाविलासकमलमुदेति
स्मनिशाकरः ९९ अनपानाक्रिवारीनांवस्तुनःप्रतिवस्तुना यत्रप्रतीयतेसाम्यंप्रतिवस्तूप-
मातुसा १०० ॥

तोनिशाकरः निशाविलासकमलं निशायाविलासस्यकमलं निशाविलासकमलं किंकुर्वन्सन् उ-
र्वीपृथ्वींधवलीकुर्वन्सन् कयाज्योत्स्नया कथंभूतामुर्वीं सकलपर्वतां सकलपर्वतेऽस्मिन्वर्तमाना सकल-
पर्वतातांसकलपर्वतां ९९ अनपानाविति यत्रयस्मिन्काव्येवादीनामनुपातो अकथमेशप्रतिवस्तुना
निश्चयंकृत्वावस्तुनः साम्यंप्रतीयते साप्रतिवस्तूपमा १०० ॥ ॥

बा॰ भ॰ १९ 19

बहुव्रीहेर्व्यत्यासात्तदाहरणं वस्तुन इति यत्र न तुल्यस्यान्यस्य वस्तुनोऽन्यत्र कृत्यापि वस्तुनि निषेधोऽजायेत सभ्रा
न्तिमानलंकारः ७१ हेमेति हे सुमस्तनादि नववदने भ्रमराणां निश्चयः हेमकमलमेलनेति हेमकमले इवाच
रंति हेमकमलेति यच्च नयने नीलत्पलेति नीलोत्पले इवाचरंति यच्च वहूसने कुमुदंति कुमुदे इवाचरंति
कुमुदंति ७२ उक्तिरिति तु पाल्लमात्रेय मलंकारं याचते तेन यत्र व्यस्मिन्नलंकारे प्रतिषेधस्य उक्तिर्वांछती

बहुव्रीहेर्व्यत्यासे वकोपडु वं मोऽहुते भवत् किं केतकं दलानि सुः सुरभीण्यपि खिलान्यपि ७१ व
स्तुनस्तत्र यत्रापि न तुल्यस्यान्यस्य वस्तुनः निषेधो यत्र जायेत भ्रांतिमानलंकारः स तेन यथा ७२ हेमक
मलेनि यपल्लेनन यनेनील्योत्पलंति यस्य यक्कि कुमुदंति उक्त हे सुमयनिवर्त्त ३ भ्रमराणां रेकाली ७३
उक्तिर्यत्र प्रतीति र्वा प्रतिषेधस्य जायते प्रावचनेन माक्षेपमलंकारं बुधा यथा ७४ इंद्रेण किम
यदि कर्णनरेंद्रस्तु रेणवर्तेन किमहो यदि न हि पेंद्रः दंभोलिना प्यलं प्रलेयदि न स्वतापः
स्वर्गोप्यपयेन तमधा यदि नस्परीसा ७५ ॥

निर्व्वा जायते यथा ७४ इंद्रेणेति प्रश्नोरिति स्वार्थ्ये संबोधने वा यदि सः कर्णनरेंद्रस्तु रद्दः नहिं इंद्रे
णकि कर्णनरेंद्रस्य स्तुः जयासहृदेवः यच्च यदि तस्तापः नहिं दंभोलिना वज्रे प्रलेयच्च यदि न हि पे
द्रः नस्य हि पेंद्रः नहि ऐरावतेन किं यच्च यदि तस्य रीतस्त्र गारीन हिं स्वर्गोप्यपंमधाहृष्या ७५ ॥ ॥ १९

यस्येति यस्य मनुष्यस्य मनः नरकक्रोडनिवासे रसिकमस्ति नरकस्य क्रोडः उत्संगः तस्मिन् रसिकः सज्ज-
नः हिंसानृतस्तेयपरस्त्रीरतः सततं रात्रिं च १९ इक्षंतीति येन रा कीर्तिं न इक्षंति येच न्नमपि करुणां
न कुर्वंति ते मरणसमयेपि यतं न ददति किंचिद्धनपदवत् ११ इदमिति यशालंकारे यतदिदं वा
यतद्वा इति संशयः कस्मात् तस्मात् कस्यापहेतुः यतात् संशयंमता हेतुभिः कृत्वा निश्चय उच्य-

यस्यास्ति नरकक्रोडनिवासे रसिकं मनः । सोऽस्तु हिंसानृतस्तेयपरस्त्वरः सततं जनः १९ इक्षं-
ति [illegible]कुर्वंति करुणाख्यातिं पिशुनेतेय नैधनं जनकवत्रतादिं निधनं मरणसमयपि ११ ।
इदमेवतदिदं वेति संशय्याहृदे हि संशयः हेतुभिर्निश्चयं सोऽपि निश्चयान्तः स्वतो
यथा १८ किं केशपाशः प्रतिहलतन्व्याः किं वा प्रतापानलधूमपक्षः इ-
क्षाभवत्याणिगते हृपाणमेवं कवीनां मतयः स्फुरंति १५ ॥

जेनविनिं

ते सोऽपि निश्चयान्तः इति संशयालंकार उच्यते १८ किमिति हे राजन् कवीनां मतयः एवं स्फुरंति किं कृ-
ता भवत्याणिगते कृपाले हस्ताभवने त्वं वयाणिं हतं प्राप्ते एवं किं कि पक्षः प्रतिपक्षलतन्व्या वैरि-
णां श्रियः केशपाशो वा अथवा किं प्रतापधूमः इति १९ ॥ ॥

वा॰ टी॰
१॰
२०

इंद्र इति अयं रणाग्रे श्रीकण्ठदेवनृपस्तनुः सपक्ष किमिंद्रः यदीदृश स्वत्वं सहस्रं किं न अयं चलस्यापि
जिगीषति न हि सौ च वनभंजः कथं भूतोनि कांघ्यभूतेजयसिंहदेवः स्पंदनध्वजः तो द्वतमस्त्रत्रुः स्पंदन
ध्वजैध्नुतः तदुरस्तामस्त्रुः येनासौ ८॰ अन्वयेति पक्षालंकारे स्वनदंघ्यौषावनद्याध्यापनमन्वयकथ
नेकिं पतेकपाक्रियपातेदष्टांतमाहः ८(पतितानामिति हारइतिकथयनस्तजावतीतांऊवपुगाले

इंद्रः सपक्षपादे किं न सहस्रमत्वंणात् स्वीपतिर्यदिकथं न चाउ भंजो सौ अांस्पंदनोध्वजप्र
तोइरत्नामस्त्रुः श्रीकण्ठदेवनृपमूर्त्यपं रणाग्रे ८॰ अन्वयव्याख्यापनं यत्र क्रियपा स्वनदंघ्य
योः तदष्टांतमितिप्राहुरलंकारमनीषिणः ८(पतितानां संसर्गं त्यजति हरेण निर्म
लागुणेन इति कथयनजरतीनां हारः परिहरति ऊचपुगाले ८२ केनचिद्यत्र धर्मेण
द्वयोः संसिद्धसाम्ययोः भवत्येकतराधिक्यं व्यतिरेकः स उच्यते ८२ अन्वयव्यापकगुणे
जयसिंहदेवपृथ्वीपते सिंहाय तेव समानभावः किंत्वेकतः प्रतिभटाः समरे विहायस यो

परिहरति इतीति किं पतितानां संसर्गगुणेन अस्य हारेण त्यजंति कथं भूता गुणेन निर्मलाःभूस
केनेति स अलंकारे व्यतिरेक उच्यते यत्र यस्मिन् अलंकारे द्वयोः संसिद्धसाम्ययोर्वस्तुनोरेकतराधिक्यं भवति
अस्त्विति जयसिंहदेव पृथ्वीपतेः सिंहस्य समानभावोस्तु कस्मात् पौरुषगुणेन केवलं जयसिंहस्य समान
भावोस्तु वास्मात्सो ऋषभ भटावेरिणः समरस्य लास्यं पावन विहाति कथंभूताः अस्त्र विशोक मानाः जाता १॰

नैतदिति इयमपह्नुतिः इयं काव्यमालंकारे सादृश्यात्म दृश्याभावादेतदेतन्न भवति किं तयनद्विरफं अपह्नु-
तिरुवेकमपह्नुत्वपूर्वकं सापह्नुति ७५ नैतदिति यत्र त्रिगुणापांगानानावंधकारेतुकंपं अन्धकारं ज्ञानसत्वाविभेयं
श्रितत्यातीत्त्वणपात्त्वच्छाभेयंश्रितत्वच्छाभेय पुनः कः अधीकृतालोकानमस्निपतनं किं तु पतिनिश्चागमश्रि-
तपंचवाणमेनासमस्थापितपक्षरेणुः निशागामश्रिस्थितः वासो पंचवाणेस्य तस्य मेनानपक्षमुस्थापितः।
यासो रेणुस्तेति ७६ उपमेयामिति सा तल्लयोगितालंकारः कथ्यते साकाव्यमालंकारे उपमेयं यस्मिल्लौकिका

नैतदेतदिदं सत्यमिति अपह्नवपूर्वकं । उक्ते यत्र साधर्म्यादपह्नुतिरियं यथा ७५ नैतन्निशायां शि-
तस्त्वाचि भेयमधीकृतालोकतमंधकारं । निशागामश्रस्थितपंचवाणमेनासमस्थापितपक्षरेणुः
७६ उपमेयसमीकर्तुमुपमानेन योज्यते । तुल्यैककालक्रियया यत्र सा तुल्ययोगिता ७७ तम
सां च पश्यमानानां लोकेस्मिन्साध्ववस्थिता । प्रकाशनाय प्रभुता भानोस्तव च दृश्यते ७८ कल्पनाका
चिदौचित्याद्यत्रार्थस्य सतोऽन्यथा । द्योतितेवादिभिः साहैरत्यचत्वासामुट्ता यथा ७९ नभस्तले ति-
विदिव प्रविष्टा चकास्ति रे चंद्रमसः प्ररोहः मृणालिकाहेमस्तः प्रमोदादहंतिरेव प्रांत निशाचरस्य ८० = २ [illegible]

तुक्रियया समीकर्तुमुपमानेन महोपुत्रराने सा तुल्ययकवालिकी क्रिया तुल्यैककालक्रियापातया ७७ नभसेति
हेति तं तमसां पापे तोयेकारेण चलयमानानां प्रकाशनाय प्रभुतानुवालि यप्रभवामानवोलि अयोपमेयात्रितः
तयभानभानुः उपमेयमुपमानेन समीकृतं तुल्यैकक्रियया ७८ कल्पनेनयमालंकारे काचित्कल्पनाय यस्य सतः
अन्यथाभवानिकैरिवादिशब्दैः द्योतितुल्येनलंकमस्य इत्यादिभिः सा तत्प्रेक्षा ७९ नभेति इंदमसः प्ररोहः किरणाग्र
कास्तिरेकल्पेन नभस्यले किं विवरेव प्रविष्टः तन्ये इतनेकेरव प्रांत निशाचरस्य रतनाइव वाप जगांक्लितो प्रमोदभाड

वा॰ टी॰ ४१ उक्तेति यत्रालंकारे उक्तसिद्ध्यर्थं अन्यार्थन्यासः क्रियते कथं व्याप्तिपूर्वकः सोऽर्थान्तरन्यासोऽलंकारः कथ्यते स
द्विधा द्विप्रकारः श्लिष्टोऽश्लिष्टः ४८ सोऽलमिति बभ्रुर्नाम पर्वतो मत्प्रयाणाद्दलिताभ्रभासा महत्त्वेन यात्रां येनोत्सव
रकृताव स्वस्वरूप पुनः गिरां प्रचारैः परप्रकारैः बभ्रुव न कृतः हि यस्मात् महतामनुभावो विनिनीषः स्वगानुभावे
नोममध्यानां वा ४९ शुंडेति पादपाः वृक्षाः कुंजराणां शुंडादंडैः कपिलाः संतः पृथ्वीतलगताः शुकाः नतकृतः पस्त्वाश्वक
णः पादवडंडैः क्रान्ता न भवन्ति तावत् किंचित्सपक्वं अपि तत्किं न सपक्रांते कथं वीतशोके यथा भवति तथा ५०

उक्तसिद्ध्यर्थमन्यार्थन्यासो व्याप्तिपुरःसरः कथ्यतेऽर्थान्तरन्यासः श्लिष्टोऽश्लिष्टश्च स द्विधा ४८ सोऽलं
त्वमद्दल्ले स्थिताभ्रभासो गिरां प्रचारैः स्वपरप्रकारैः बभ्रुर्यथा नाम धुतो बभ्रनाम विनिनीषो हि स्व
गानुभावः ४९ शुंडादंडैः कपिलाकुंजराणां पृथ्वीतस्तेगे पादपाः चाश्वकर्णाः सत्यां कल्पः किमप
क्रांते किंचित्क्रांता याव त्रोडनैर्वीतशोकः ५० उच्यते वस्त्वामिह साम्यप्रतीतिजननक्षमं सप
र्मधर्मवत्सत्यसमासोक्तिरियं यथा ५१ मधुकर मा स्म शोकं विचर करीन्द्रमस्तकुम्भेषु।
वनतरुहिमपातदलिताकंपव सामालती मिलति ५२ ॥

उच्यत इति यत्रालंकारे वस्तुमिह साम्यवस्तुनः प्रतीतिजननक्षमं अन्यत्र सधर्मवस्तु समानधर्मवस्तु उच्यते सा स
मासोक्तिरियं यथा प्रतीतेर्जननं प्रतीतिजननं तत्र क्षमं ५१ मधुकर इति हे मधुकर भ्रमर शोकं माऽकुरु करी
न्द्रमस्तकुम्भस्तम्बेषु विचर यस्मात् कारणात् इयमहो सामालती कथं मिलति अपि तु न मिलति कथंभूता मालती वन
तरुहिमपातदलिता वनस्थासौ तरुहिमस्य कस्तरुः हिमस्य पातः तेन दलिता खण्डिता वनतरुहिमपातदलिते

विनेति यत्रालंकारे कारणं सद्भावं विना कार्यस्य दर्शनं भवति कस्मान्नैसर्गिक गुणोत्कर्षभावात् नैस-
र्गिकश्चासौ गुणोत्कर्षश्च तत्स्वभावत्वं तस्मात् सा विभावना अलंकारः ९६ अनध्ययनेति जितेश्वराः वो युष्मा-
न्पान्तु कथंभूता जितेश्वराः अनध्ययनविद्वांसः अनध्ययनेनापि विद्वांसः पुनः कथंभूताः निर्द्वन्द्वपरमेश्वराः
निर्द्वन्द्वा द्वन्द्वरहिताः अपि च परमेश्वराः पुनः कथंभूताः अनलंकारसुभगाः अनलंकारेण सुभगाः ९७
आदीति यत्रालंकारे वाक्यस्यार्थसंगतिः आदिमध्यान्तवर्त्येकपदार्थेन जायते तत् दीपकमुक्तं

विना कारणसद्भावं यत्र कार्यस्य दर्शनं नैसर्गिकगुणोत्कर्षभावना सा विभावना ९६ अन-
ध्ययनविद्वांसो निर्द्वन्द्वपरमेश्वराः अनलंकारसुभगाः पान्तु युष्माञ्जितेश्वराः ९७ आदिमध्या-
न्तवर्त्येकपदार्थेनार्थसंगतिः वाक्यस्य यत्र जायेत तदुक्तं दीपकं यथा ९८ जगुस्तव दिवि स्व-
व मिन् गंधर्वाणां लयशः किन्नराश्च कलाढ्यीएणांकं दरामनुकूदा ९९ विराजन्ते नभिस्त्वा-
णि योतन्ते दिवि तारकाः विभान्ति कुमुदः श्रेण्यः शोभन्ते निशि दीपकाः १०० दल्लनेव बक्र-
मन्त्कर्षमसंभाव्यं यदुच्यते वदन्त्यतिशयाख्यानमलंकारं बुधा यथा १०१
यथा दर्शयति ९८ जगुरिति
हे स्वामिंस्तव यशः गंधर्वादिदिवि स्वर्गे जगुः गायन्ति स्म यच्च किन्नराः कलाढ्यीएणांकंदरामनुकूदेवोरेवारं
जगुः ९९ विराजन्तीति दिवि नभिस्त्वाणि श्रयकाराणि विराजन्ते निशि तारा यश्च तारकाः योतन्ते
कुमुदाग्रण्यो विभान्ति यथा दीपकाः शोभन्ते १०० दल्लनेति बुधास्तमतिशयाख्यमलंकारं वदन्ति तत्कं

त्वादिति हे द्विनीशमहोदधिषु समुद्रेषु मूर्तमप्येल्कद्वीपिपरस्परसंगसंगचोगशुवैः कूलतासुरापेतः
कुसुमनिर्झरमृपपाति गच्छति मूर्तत्वे १० तथ्य नगिरयप तेषांपरस्परं रयः संगसंग स्त्वेनुगाराध्य नेमाण
वाध्यते कथं महोदधिषु नवानिलताविलसूणि प्रसिद्धानि तेषु समुद्रिलोमिषु मधावारितादते मूरपथ
नेषां नक्षुण्णलासाच्छसितानिलसेन समकिता हूडि प्राप्नुडमपोधचानेषु २ यकोति यरिपर्वते यवकद
ज्ञाति सप्तकेशरिणिमः नरासप्तफणः फणीनागउपमीयते मूरप्याने प्रव्रजपमेत्स्पंकः १ यत्रेति कांते

त्वद्वारिताविन सपणी प्रसिसानिलेन संप्रकिंतोर्मिषु महोदधिषु न तीश मूर्तन्वेद्वीपिपरस्पर
संगवेगोरवेर्व शरिपोरयपाति निर्झ २ यकद्रुमनिसमसुपेदि कृणणि पर्वते तदोप
मीयते पार्श्वं मूर्धिसप्तफणः फणी ३ यत्रोल्यादयनः किंचिदर्धकलः प्रकाश्यते उयोगपना
पुकिरसो हेतु मतैयुपेपेण्या ४ नूवलसपश्यपत्नमन्नातलाविरहेणकणहनादृस्तवाएवि
नरवोषिरमद्वरसवालवागीयं ५ विससोयरोमपं कोकपंतमूसारयाग सपृशेडर
पलाशोमिहरीयदिहिएमावति ते ६ व्हि ६ मूतन्वरतपापवेतन्वमानेनयस्तना विवदनेमती

पकृषस्पयवेनायतिनायुक्तिः प्रकाश्यते तस्यापस्योगिनाः नमायुक्तिपीजना मूसो हेत्वेलकावः कपं
किंचीरत्वप्रकाशयनः पृथु ४ यत्रगेति वालिकोपावनेनात्रासमीनायसभक्तलमासनीकएवोभ्यन
र वेलपन्न भरवरं गीनकवाति ५ विषेति विषसोदनेषषक्षुतांतद्विशः दक्षिणेदिशा स्नागतः पव
नः भूषचपलाशाहत्ताजातिः पिवरीजातवपः पषिक मारयांति पलमधूण्वतीतिपलाशः ६ मूत

संग

भृगांको से

अत्र भर्तृगेहगमनरूपकार्यस्य तत्कालमेव परार्जितहेतुवशेनोपमप्रकृतानन्तरमित्यनुरूपकारणान्तरसंपन्ने कामिनीनानविसंभावनानि रासककाशनाः कालबोधनं
परिसमाधानंगमनाभावः समाहितमलंकारः ॥

त्वदिति हे प्रभो त्वत्तेजसेव वाहानिव हस्तारिपुपुरं भिन्नं तस्य च देशस्यासीत् यतः पथिकः स्वैरेव हलैरेव तत्तिचकार
अपरस्य स्रज्जलैस्तामजहार ९ कारणेति यत्रालंकारे कार्यस्य वस्तुनः कारणान्तरसम्पत्त्यैव सुखावहमेव जा
यते तत्समाहितं ॥ मनस्विनी यावत्प्रियायां यावन्मनस्विनी वल्लभधामगन्तुमुत्का एव तावत्सौधशिखीचु
कूजसौधस्य शिखीमयूरः कण्ठं तत्रांभोधरधीरनादप्रबोधितः ॥ परिवर्तेति यत्रालंकारे स्वस्य सदृशेनासदृशो

त्वत्तेजस्याहानिवहस्य महाहवेषु देवः प्रभो रिपुपुरं भिन्नमस्यासीत् पथिकः स्वैरेव हलैरेतत्तिचका
रतां स्रजं हारप्रतनूकृतजलैर्यदन्यः ८ कारणान्तरसम्पत्तिदैवादारभ्यते हि यत्र कार्यस्य जायते ।
तत्रापेतसमाहितं ९ मनस्विनी वल्लभवेश्म गन्तुमुत्का एव तावदभूनिशायां तावत्राम्भो
धरधीरनादप्रबोधितः सौधशिखी चुकूज १० परिवर्तनमर्थेन सदृशासदृशेन या जायतेऽर्थस्य
यत्रासौ परिवर्तितमता यथा ॥ अनंतगेतव्यालफणामणीनां प्रभाभिरुद्भासितभूषभर्तुः स्फुरत्प्रदी
पानि गृहाणि दत्त्वा गृहस्य रोनेत्वदरातिवर्गः ११ दत्त्वा प्रहारं रिपुपार्थिवानां जग्राह यः संप्रति जी
ब्यं विनष्टं शृंगारवंगीशानदगनानामापदःखानि वदेस देव १२ ॥

तवापरिवर्तनेनापते च सौपरिवृत्तिर्निर्मितायथा १० अनंतरेति हे भर्तः स्वामिन् त्वदरातिवर्गस्तु वैरिसमूहः
स्फुरत्प्रदीपानि गृहाणि दत्त्वा अनंतगेतव्यालफणामणीनां प्रभाभिः अनंतगेनाद्यतेव्याला तेषां यफणास्
तेषुः शिरोरत्नानि तेषां प्रभाभिर्दीप्तिभिरुद्भासितास्वेपातालनागृहाश्रयविंतरंध्रेष्ववतने ११ दत्वेति
यः स राजा संप्रति संग्रामे रिपुपार्थिवानां प्रहारं दत्वा जीवितं च जग्राह अयं च तदंगनानां विषकामिनीनां

यथावापरिवृत्तिकार्यं विविधं यथोनृणां दत्वात्तत्ति मसदृशः दत्वा भक्तिं पुनानं रंप परिवृत्त्यसमीदते अत्रनित्य दुःखदपोनित्यमज्ञावपोजन्मामत्वे
देहपोगृहणात नित्यमकोरित्वमपरमानदस्यवदानामिषः परिवर्तनं विनिमयः परिवृत्तिरिति भावः ॥

वा॰ टी॰ यद्येति यथालंकारे यथोक्तानां पदार्थानां अथासंख्येनैव क्रमेण पुनः कथ्यंते कथंभूताः अर्थाः संबंधिनः संबंधयो

२१ यथाक्रमं यथासंख्यमुच्यते १५ मदहिति मदङ्गजलतिकाभ्यां चरणकमलभासावारुण्याज्ञाननेनचरणाभ्यामेर

23 धन्या कामिन्येकाश्रीविसकिसलयपद्मानामातुललक्ष्मीरिति अंगेन तापं तन्वतिकस्याविरहविषयादिकस्याहेतोरिति

विमानि पत्रकमलमानि उपमानि चेति द्वंद्वः यानि ताम् गृहीता लक्ष्मीः शोभा याभिः १५ वस्तुनः इति यथालंकारे वस्तुनः के

चिदनौचित्येन संबंधं वदंति विषमालंकारमाहुः कथंभूतस्य संबंधं अस्यसंभाव्यमाना १६ क्वेति इयं तस्य राज्ञी मति

यद्योक्तानां पदार्थानामर्थाः संबंधिनः पुनः क्रमेणानेन निबध्यंते तेन यथासंख्यमुच्यते १४ मदङ्गजल

तिकाभ्यां शोभासमानैः धन्या चरणकमलभासा चारुण्यं वारणेन विसकिसलयपद्मानामातुललक्ष्मी

रिति सैव विरहविषादं वेदनां तन्वते नाम संगे १५ वस्तुनोः परस्परसंबंधमनौचित्येन केनचित् असंभा

व्यं वदंतामाहुः विषमयथा १६ कोदंतं अपूर्वं तसेक कदलीगर्भकोमलं क्वापि राजेमतिल्लोप

दायीव्रतपरिग्रहः १७ सहोक्तिसाभवेयत्र कार्यकारणयोः सह समुत्पत्तिः कथ्यते हेतोर्वक्तेनान्वि

तशालिता १८ ष्यादत्रसहयशसा सममपतिसार्थं मदेनवंशामे सहाविदिशां श्रियासौ कोदंड कर्षणि

इदं तव वपुः क्व च पुनः व्रतपरिग्रहः कथंभूतं वपुः कदलीगर्भकोमलं वा कदलीगर्भवत्कोमलं कथंभूतः व्रतपरिग्रहः

क्लेशदायी १७ सहोक्तीति यत्रालंकारे कार्यकारणयोः समुत्पत्तिः सह भवेत् किं कृत्वा जन्मशालितां वक्तुं कस्मा

त्कस्याहेतोः सा सहोक्त्यलंकारः १८ ष्यादत्रेति असौ श्रीमान् राजा संग्रामे कोदंडमादत्ते केन सह विदिशां प

शसा सह अपचकोदंडं नमयति केन सार्थं मदेन गर्वेण अपच कोदंडकर्षति कया सह विदिशां श्रिया सह १७

२१

अपायात्तनुः इति पद्यालंकारे अपायाते अपारं भेवाक्ये न तत्त्वतः शब्दार्थकृतं हि स्फुटत्वमाभाति समावेशपालंकारः १९
इर्वीरेति कोपि जिनभूः जयनशीलः केनचित् विशेषेण यस्य पिशुचालनेषु महामवाप्य पुनरेव पये कीहृशो न सर्व
मेणापि दुर्गं सा णोनि वहेन स्फुटमेव स्पासे सुवर्मा हृष्टो वाणेस्य निवहोप स्य सइवीर वाणेनिवहेन पुनः
कः लोकोत्र तृणस्य भवा सुय यवपीवरेणे तु आहेतेन पयो भयपूराय्यो विरोधः २१ पद्येति पद्यालंकारे प्रस्तुतार्थ
स्योत्कृष्टमर्थान्तरम पलक्षणं विकसं भवति सोलंकारो बुधैरेव सरः प्रोक्तः २२ सपक्ष इति सपक्षनिश्चितानां

अपायाते हि विस्फुटत्वं पद्यवाक्येन तत्त्वतः शब्दार्थयुक्तं भाति समावेशः समनो यथा १९ इर्वीर वाणे
निवहेण स्वयमेणापि लोकोत्र मान्य पभयापि च पीवरेण प्रस्यापि शुभिरेणं स्फुलिङ्गेषु नेन संता
मयाप्य पुनरेव जिनभूः २१ पद्यार्थं तत्त्र कृष्टं सभवस्पलक्षणं प्रस्तुतार्थस्य संप्रोतो बुधैरेव
सरो यथा २२ सपक्षनिश्चितानां दः स्वच्छन्दतम विक्रमः येन न ताच रः सोपि युद्धे वभंगको जितः
यत्र निर्वाशितास्तासां निस्मारासारंततः ततः २३ निर्यद्धृतेन यथा शालितेन संसारं निकयाते २४
संसारे मानवे सारं मानव्यं केवकौलीनं कौलीन्यधर्मित्वं धर्मित्वे चापि सदयत्वं २६ पदैरिति वर्ष्मि
रैः वाकुवन्नेकमेव हि अनेकमर्थं प्रयासो अन्यत्र स्यन्ते यथा २७ आनंदमठास्म पतः समं तान्कोरस्स

रो नाम नृपालः ये स्मोपि चर्वरको नाम न नकं च रो राहसः बुद्धे जिनः कः निष्पाने रस्वकुंरनम विग्रहः २४ पद्येति
पद्यालंकारे निवारितान्सारा तस्मादपि सारान्सारतरं यणा शालिनि वा यते समारो नाम अलंकारः संसार इति
अस्मिन्संसारे मानवं सारं तत्रापि कौलीन्यं तत्राधारिकं तत्रापि सदयत्वमिति पदैरिति पद्यालंकारे तैरे
वपदैर्भिन्नैर्वा एकवाक्यमनेकं चार्थं वक्ता वक्तुं सा अश्लेषः यथा २९ आनंदमिति किलइति निश्चयस्मरणेनाः

बा. टी.
२५
25

कुवृत्तिरिति न स्थितं यद्गजापि निशान्ते रजे किं कुर्वन्कुवलयो हासं कुर्वन्मत्स्यचरम्यांभोजस्थितं च सम्मन ।
कांतिमन्त्रपा योभावन्त्रपा श्वराजा भूपालश्च इत्य कुवलयुवलयं कुमदचरम्यांभोजे त्वभ पावशोभत्वे निशां
ते गृहे तिष्ठा या सूते च १९ एकदेति यत्रालंकारे एकस्मिन्नवरोधे यत्पतत्कृपापद्दुष्टानां मुन्नमाधमानाव
स्थानं गणयन भवति तमलीपिलः सम स्थपवदेति श्रूणोति हंसज्ञगति शीघ्रिवल्लानिसंनिकान्तिनानि श्र
लोहि त्वपत्तनं नामपुरं श्रृणु एकोदेवत्वपत्तनं गृहस्थितद्वः शूवनिपत्नीराजा श्रपचश्रीकुलशाना
पपस्त्रस्वगात्रः करीहस्ती इति २१ ग्रामवेति पतन्त्रवं दृसां गृहच्छालोवनामेवस्त्वः पतान्तिकि यामेवा

कुवेकुवलो हासं रम्यांभोजस्थिपं हरन् । रजे गजापि पस्थितं निशान्ते कांतिमन्त्रपा ॥ १९ ॥ एकदा पत्तने वस्मिं
नाम्ना कोषाति वं पतं श्वपत्कृपापत्कृष्टानां तवदेति मनुष्यपं २० श्रूणोहि त्वपत्तनं पुरमवनिपतिः
कान्तदेवत्वपत्तनुः श्रीकलशानाम पपः करीवल्लानि शीलिज्ञगामीह २१ ग्रामवासानाम एकोऽभि
र्विवेकः कौटिल्यानामेक पात्रकालय निस्वरोगः पारवपं च पुंसामेव तल्वं जीवितमव स्वत्वः २२
पुण्यास्त्रिपते मध्य मत्वा तत्त्वापि वस्तुनः श्रमस्तु तत्र पुंसां नामाहुः कृतापिपोषणा २३ स्वैरं विहरति
स्वैरं शेते स्वैरं वजल्पति भिक्षुरेकः सुलोके गजचौरभयोज्झितः २४ सर्वं सर्वार्थवैशिष्ट्यनिष्ठानामन्त्र

सः श्रपचनायकः श्रपचकौटिल्या नामैकपात्रं कलत्रं भार्या एकं पात्रं निरोगः श्रपचपारवश्यं परवशत्वं २२ प्र
शंसेति यत्रालंकारे मध्यमस्तु तत्त्वापि वस्तुनः प्रशंसां स्वाभावनाक्षिपते ता प्रशंसां मध्यस्तत्प्रशंसामलंकारमाहुः
कृतापिपोषः प्रथा २३ स्वैरमिति लोके संसारे एको भिक्षुर्वसति नानाः यतः स्वैरं स्वेच्छया विहरति स्वैरं शेते स्वैरं
जल्पति कथं गजचौरभयोज्झितः २४ सर्वेति सर्वासर्वार्थवैशिष्ट्यतानामर्थानां सर्वं समासत्वं कस्मादर्थानावे

देशाद्इति देशः समप्रासः यस्य स्ट्रुनगरः समृद्धानि नगराणि यत्र ग्रामनानि नगराणि प्रशस्तानि यानि स प्रथमि
तिलयानि सप्तसभूमीवासल्लहलणनो निलयायेषु नानि सप्तभूमितिलयानि गृप्यबतिलयाप्टूद्धासप्रशालाः येषली
ललललनाः सलीलाललनायेषु ते गृप्यचललनाल्लापा गृत्वनकमनीयाः दर्शनीयाः २९ प्रसवाहिति यशालंकारे
प्रस्वस्थाल्लिंगानः कालत्रितयवर्तिनोलिंगसत्तानं भवति तदनुमानं इत्यलंकार उच्यते ३१ नूनमिति नूनाम
त्वं मूनमानं करोषि कथं तथाविभो परमेश्वरस्याभिषेकामृतानयमभवनत्यथा एतासान दीत्वा

देशः समस्तदुनगरो नगराणि च सप्तभूमि निलयानि लयाः सलीलललनाललनाचारत्वं तत कमनी
याः प्रसवहाल्लिंगतोयत्र कालत्रितयवर्तिनः लिंगिनोभवति तानमनमानं नदुच्यते ३१ नूनंनयस
दाभूवस्याभिषेको भस्माविभोः मृगयाकृपमेनाम्भजनतः स्नाने नमुच्यति ३८ जम्भभित्कऋभिदो
ति पप्पाम्बुध विजृम्भते उदेष्यति तथा समेखलः सखितिप्राकारः ३९ सुखेप्रभानिर्जितकांति
रत्नाहोषाकारः किं करत्नांविभर्ति तलोचनस्त्रीहृतिसापतापान्स्त्रातितोचेत्किमपंचिहिलोपि ४०

तेनूवरःकथंमुच्यति ३८ जम्भभिदिति हेसखि यथा ऐन कारणेन जम्भभित्क्रऋभिः सुवर्णसंमांदिशिमुखेजम्भति
विजृम्भते तथा तेन कारणेन निशाकरः चन्द्रः उदेष्यतीति मन्ये कथंभूतः खलः ३९ सुखेति दोषाकराः चन्द्रस्याः
स्मिपः किं करतांमपाति दोषांराधिं करोतीति कथंभूतः सुखप्रभानिर्जितकांतिनो चेद्देवकमपर्यं चन्द्रः प्रमुपति
क समलाति कथंविशिष्णातकथंभूतः तलोचनस्त्रीहृतिसापरायाणितस्मात्लोचनयोस्त्रीहृरत्वेन सापराधानि धं
पत्रतिनुभेतापरिमंत्रा उच्यते सादायमालंकारे सारणंलं किंचिद्हसल्पकवप्रतिपादने कसे सम्यत

बा॰ टी॰ २५

यत्रेति यत्र नगरे वायुः पुष्पसौरभसंपदां परं केवलं चौरः अपरश्च पुंसां नः हा लकोपाद्भञ्जनादेव विभुत्वमस्य म
वकारणस्याभावादित्यर्थः ५२ यस्मिन्निति यत्रालंकारे प्रश्नेष्वलंकेषु दिवा उभयपक्षत्वमलग्ना फालमके वान्तरं भवेत्तन्नस्त्री
तरं तामालंकारं विदुः श्रूयतपयोन्कानां ससर्गसंकरं विदुः ५३ यस्मिन्निति हे सायोस्मिन्नपारसंसारसागरे।
मतां मज्जन्तां समालम्भनं किमस्ति इति प्रश्नः अत्रोत्तरं रागादेशपरित्याग इति ५४ कोति हे कोविद हे पंडित भूस्पृशां

यत्र वायुः परं चौरः पुष्पसौरभसंपदां अवान्तरः स्फूर्तत्कोपादेव विभुर्वे भञ्जनात् ५२ यस्मिन्नलंकारे
स्थलंस्य दिवा उभयथा भवः अत्रोत्तरं तत्पयोन्कानां संसर्गसंकरं विदुः ५३ अस्मिन्नपारसंसारसा
गरे मज्जतां सतां किं समालम्भनं साधो रागादेशपरित्यागः ५४ क एव सतीति अग्निपेति सुभ्रूप्रभूतां वद को
विद प्रमादनिशापः कोपि यत्नमपि नाशनं ५५ किमेभस्सान्यमापानि यहिल्लोकः कुतोपगाः
गरुडः कीदृशो निरवदानवारिर्विराजितः ५६ वभरुमातिसंयुक्त मत्रियमणिणोपहासमध्वसि
रिवाहतं निर्निमेण श्रासितहेतनमसमस्य ५७ यत्र मन्त्रारितावास्पाइक्रोनभावपववा शर्ल्लक्रिया

गर्हं पतिव्रतानि विभो वसन्तीति वदः अनेकपतिशयो भवति यत्नमपि नो सनेनवर्यं ते अत्रासौ एव हे हस्तमुद्रे ५५
किमेतत प्रभा किं स्यान्यमापानि पहिल्लोक मध्येकः स्यात् स्यात् सा॰ यशः कुमः स्योत्थसा॰ गरुडः निरवंकीदृक्राः अत्रो
त्तरदानवारिः श्राजितः दानवारिविराजितः ५६ वभरुमि श्लाच्छशालिमौतिकमणो प्रभासम्मूहरवनस्तान
स्यश्रीवाहुभर्गितन्नयः आसीत् ५७ अमदिति अस्यासामलंक्रियाणामग्निंदपे प्रवमन्त्रारिता उत्तान भावपव।

देइति मुग्धकाव्यविषयेदेयवरीतीसान्तरे इष्यन्नहतोभवतः कथंवक्ता गौडीयाभूयः समासाभ्यानुयांसः वहद
समासापस्त्वासाभवतावैभीः मुक्तममस्तपदासमासरहितपदा ५९ इयंति यत्रसिग्राणपपापाः कल्लोलकोलाह
लः विक्षसमागमेणाक्रामतिकोइकः दर्पोत्साटितनुगापर्वतशातग्रावशपातादिति क्रान्तंदरत्तकुकपक्ले
कृधारवेरीकृतः दर्पेणोत्साटितेचततेगंपर्वतशातनतस्ययोग्रावशपानस्तस्मिन्ग्राहतिरन्हनवंतेनकूरंमधा
भवति मध्यान्हेइतिपाम्यतकुकुकपक्लातितेषांकेंकारशाहेनवेरीकृतः कोहशमांःनयःवर्वरवेधमान

देयवरीतीगौडीयावैदर्भीवेतिसान्तरे वकाप्यपःसमासाम्याद्समस्तपदापता ५९ दर्पोत्साटि
तलुगपर्वतशातग्रावप्रपातादितिक्रूराक्रंदरतुकुकुक्कपक्लकेंकारवेरीकृतः विक्षवेरवधा
मानपयसःसिप्रापगावाःस्फुरद्ग्राक्रामस्तयमक्रमेणवहलःकोलाहलः ५० विप्राः
प्रकृत्यैवभवंतिलोलालोकोतिरेषालोमषाकदाचित् पःचुंम्बमानोमधुपोहिनेमाः स्निग्धस्य
सौकैरवनीकराग्रैः ५१ सर्वोनयेनातिचमत्करोतिप्रायःकवित्वंकृतिनांमनःसु सर्वलंकृया।
तेनसवचनस्मिन्नम्भुतानंतरिशातपैव ५२॥ चतुर्थःपरिच्छेदः ४॥

पयसःवर्वरोम नयःमुग्धोवाकोपिम
हानुनतवंधूमातंपयोपस्याःनस्यातिग्राहति विप्राशास्त्रणःप्रकृत्यैवलोलाइत्येषालोकोक्तिस्तथानमुग्धस्मा
त्कारणात्तहिजेषुःचेद्रःमधुपेभ्रमरेःचुम्ब्यमानाकैरववनीकुमुदिनीकराग्रैःस्निग्धतिपहाद्विजेषुश्चस्मृणो
मधुपाःमद्यपाःकैरववनीवेश्यांकराग्रैःहस्तैः ५१ सर्वोनीति येनाप्येनकृतिनांमनःसुकवित्वचमत्करोतिस
पवार्थःकवित्वेनयेवशिशमूलंक्रियात्वेनाभ्यन्तरंतंइतिविचारे ५२ वाग्भटालंकारेसमासातयपरिच्छेदे

वा टी॰ साधिति यथा साधुपाके सति भोज्यमानानां स्वादं भवति तथैव नीरसं काव्यमिति तावत् अनुक्रमः । अनुभा
२९ वैरिति योनुभावैर्विभावैः सात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः चोन्नायमतिपथं प्रापितः सो रसः स्थायीभावः स्मृतः २ शृङ्गारे
२६ ति शृङ्गाराद्यानवैव बुधैर्निश्चिताः ३ रतिरिति रत्यादयः स्थायीभावाः प्रकीर्तिताः ४ निर्वेद इति एते निर्वेदसं

साधुपाके विना स्वादं भोज्यं नातिलवणं यथा तथैव नीरसं काव्यमिति ब्रूमो रसानिह । अनुभावैर्वि
भावैश्च सात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः आरोप्यमाणउत्कर्षः स्थायीभावो रसः स्मृतः २ शृङ्गारहास्यकरु
णरौद्रवीरभयानकाः बीभत्साद्भुतशान्ताश्च नव नित्यं रसा बुधैः ३ रतिहासश्च शोकश्च क्रोधो
त्साहौ भयं तथा जुगुप्सा विस्मयश्चेति स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ४ निर्वेदग्लानिशङ्काख्यास्तथा
सूयामदश्रमाः आलस्यं चैव दैन्यं च चिन्तामोहः स्मृतिर्धृतिः ५ व्रीडा चपलता हर्ष आवेगो जड
ता तथा गर्वो विषाद औत्सुक्यं निद्रापस्मार एव च ६ सुप्तं प्रबोधोमर्षश्चाप्यवहित्थमथोग्रता म
तिर्व्याधिस्तथोन्मादस्तथा मरणमेव च ७ त्रासश्चैव वितर्कश्च विज्ञेया व्यभिचारिणः त्रयस्त्रिं
शदमी भावाः समाख्यातास्तु नामतः ८ आपातिसंभिन्नयोरेकत्वाभावादृङ्गार उच्यते संयोगो
विप्रलम्भश्चेत्येषोपि द्विविधो मतः ९ नृप सोभाग्यस्य पत्रः जलीनः जशालोपवा शनैर्जनः स्मृतः
१९

तिशङ्काद्यास्तु परिशिष्टा व्यभिचारिणो ज्ञेयाः ज्ञायेति जायापत्योर्मिथो योन्योन्यं रत्याबुद्धिः सोऽशृङ्गारः इति शृङ्गा
रो रसः उच्यते स पुनः संयोगः विप्रलम्भश्चेति द्विविधो मतः ९ नृपेति अस्मिन् शृङ्गाररसे नेतानायकाः १
सर्वगुणः ख्यातः कथितः कथं पुनः सौभाग्याभ्यां समन्वितः पुनः कः जलीनः जले भवः पुनः कः कान्तः आह्लः

तादिति पुनरेष नायकः द्विधा मतः एकः प्रछन्नः द्वितीयः प्रकाशः तयोर्लौ वा चौ भवतः वर्णभूतो
यः तयोर्युक्तावियुक्तयो एकोयुक्तः द्वितीयोवियुक्तः ॥ ११ देवतेति यानायिका देवता गुरुस्मादेन स्त्रीकृता
सामीप्यानायिका स्वकीया समयगतं व्या सात्वमावती अतिगंभीरप्रकृतिः सच्चरित्रभूत प्रधानचरित्रवती
परकेयेति परकीया स्त्री अन्यूढैव याच्यापरमनुयोः परकीयान्यूढयोर्वा च भेदो न भेदोऽस्ति तत्तादृविशेषः
कोपि तत्त्यापि विशेषमाह एका परकीयाऽनतिकामा कुलासती स्वयमपि प्रियंवदेत द्वितीयाऽन्यूढा

प्रछन्नश्च प्रकाशश्च पुनरेष द्विधा मतः तौ तयोर्भवतो वा चेद्युक्तौ युक्तवियुक्तयोः ॥ ११ देवता
गुरुसाक्षिणा स्वीकृता स्वीया नायिका दक्षमा वत्सवगाभीरप्रकृतिः सच्चरित्रभृत् १२ परकीया
त्वनूढैव वाच्यभेदोऽस्ति वा तयोः स्वयमप्यतिकामैका सख्यैका वा प्रियंवदेत् १३ गुप्ता विद
ग्धेयुक्तोऽनुकूलो दक्षिणः शठः धृष्टश्चेति चतुर्धा स्यान्नायिकास्त्वपि त्रिधा १४ नीलीरागो
ऽनुकूलः स्यादनन्यरमणीरतः दक्षिणस्त्वन्यचित्तोऽपि यः स्यादविहतः स्फुटः १५ प्रियंवदः

त्वनूढा स्वयं न वदेत् परं त्वनतिकामा कुलासती सख्यैव कुलाना प्रियंवदेत् १३ गुप्तामिति विदग्धेयं नायकोऽनुकूलः
दक्षिणः शठः धृष्टश्चेति चतुर्धा उक्तः १४ नीलीराग इति अनुकूलमाह अनन्यरमणीरतः नीलीरागो
ऽनुकूलः स्यात् नीलीरागः स्थिरस्नेह इत्यमरः यः स्त्रिया सह विहतः अन्यचित्तः स्यात् स दक्षिणः १५
प्रियमिति तथा यो विहतो विकारमापन्नः तस्याः स्वपत्न्याः अप्रियं कुर्वन् प्रियं वक्ति स शठः यो ज्ञाता पे
तयोऽपि अवमानितोऽपि विलक्षणो न भवति स धृष्टो नायको ज्ञेयः १६ ॥

वा॰ टी॰
२१
२7

अथ सामान्येन चतुर्विधां प्रियसमभिप्रैति अनूढेति अनूढा स्वकीया परकीया परांगना चेति त्रिवर्गिणः यथा
र्थिका मधुतास्य स्वकीयापरिणीता स्यात् अन्याः अनूढाया स्त्रियः केवलकामिनो भवन्ति १५ अथ लक्षणमाह अनुर
क्तान्यापि या अनुरक्तेन येनानुरक्ता सती यस्वयं स्वीकृता अंगीकृता भवति सा अनूढोच्यते यथा दुःशीलस्य राज्ञः शु
कुन्तला १६ सामान्येति सामान्यवनिता कपटनिपुणा वेश्या परांगना भवेत् तस्यदातारं नायकं विना नहि कश्चित्

स्वकीया च स्वकीया च परकीया परांगना त्रिवर्गिणः स्वकीयामात्रनिष्ठाः केवलकामिनः १५ अनुरक्तान्तर
केनैव स्वयं या स्वीकृता भवेत् सानूढेति यथा राधा दुःशीलस्य शकुन्तला १६ सामान्यवनिता वेश्या भवे
त्कपटपण्डिता नहि कश्चित्प्रियस्तस्या दातारं नायकं विना १७ सर्वं प्रकाशमेवैषा याति नायककोटिषु
यस्याः प्रकाशमेवास्त्रीणां प्रियसमागमः १८ पूर्वानुरागमानात्मप्रवासकरुणात्मकः ।
विप्रलम्भश्चतुर्धा स्यात्पूर्वं पूर्वो हि यो गुरुः १९ स्त्रीपुंसयोर्नवालोकादेवोल्लसितराग
योः ज्ञेयः पूर्वानुरागोऽयमपूर्णस्पृहयोर्दशा २०॥

प्रियो भवति १७ सर्वमिति यथा परांगना उद्दामसती सर्वं प्रकाशमेव प्रकटमेव नायकं प्रति याति प्रकाशो रस
मस्त स्त्रीणां निःसंज्ञा प्रियसमागमः प्रकृत एव भवति यथ अङ्कुरः शृङ्गाररसः १८ पूर्वेति पूर्वानुरागः मानः प्र
वासः करुणश्चेति विप्रलंभः चतुर्धा पूर्वपूर्वो गुरुः मानात्पूर्वानुरागः तस्मात्प्रवासस्तस्मात्करुण इति १९
स्त्रीति स्त्रीपुंसयोर्नवालोकादेवोल्लासितरागयोः परमेपूर्वस्पृहयोर्या दशावस्था सैव पूर्वानुरागाख्यविप्रलंभः स्यात्

रसतरंगिण्याः ८॥ :

९२

मानइति तथापरस्त्ररम्य वनितासंगात्प्रत्यापदेर्ष्यांविकारो भवति समानात्तवोविप्रलंभः शृंगार
रसः तथा परदेशाम्यभर्तारि पत्न्याविरहसंभवः प्रवासात्मकोविप्रलंभः शृंगारोरसः स्त्र स्यादिति प्रव
वत्सले यो दंपत्योरकतरपंच त्वे दयोरेकतरविनाशे करुणात्मकोविप्रलंभः सहरन्नवने तयव भवति
ग्रन्थे हास्यात् भनमपरस्माहस्यकेवासशुभंते थपंत शृंगारक करुणस्याव सोहनवर्तने सम्पूर्णोव
भवपे भवति यथारतिविलासेन भारसंभवे २४ उत्साहेति वीरोरसन्तत्साहात्मकोभवति सत्रिधा

मानेनान्यवनितासंगादीर्ष्याविकृतिरुच्यते प्रवासः परदेशास्थे प्रिये विरहसंभवः स्त्र स्यां
देकतरपंचत्वे दंपत्योरन्यतरस्तयोः शृंगारः करुणस्याय वृत्तवृत्ते तथैव सः २४ उत्साहात्मा
भवेद्वीरस्सोपायमोजितदानतः नायकोद्य भवेत्सर्वं स्त्रावेरधिगतो गुणैः २५ शोकोत्थः करु
णो वेपसत्त्वत्रपात रोदनेः वैवर्ण्यमोहनिर्वेदप्रलापाश्रुणि कीर्तयेत् २९ हास्यस्तूत्तमः
स्यात्तोहासनामा रसोवृषैः संछागवेषवैकृत्याद्याचेष्टसमयचोद्भवः २७ कपोलादिकृतो

धर्मदानबाहुतः धर्मवीरः संग्रामवीरः दानवीरः इति अत्र वीररसे सर्वैः स्त्रावतीपुणुणैरधिगतोनायको
भवति २५ शोकेति वारुणोनाम रसः शोकोत्थः तातत्थः तत्र करुणेरसन्नूपानरोदने वैवर्ण्यमोहनिर्वेदप्र
लापाश्रूणिकीर्तयेत् अपानोभ्रुमोलोकं तत्र वीतरस एतेभावावर्ण्येते २९ हासेति यथोहास्यनामा सोहास
मूलस्समाख्यातः तस्यसंभवउपाति च छागवेषावैकृत्याद्भवति २७ कपोलेति सहास्यः महान्तो कपो
लादिकृतो ताकसमाकोभिलोहमात्रस्त भवति मध्यचमध्यानोविदीर्णोस्यः प्रहसनाख्यो भवति अधमाना

[illegible] २८ ॥

वा॰ टी॰ विस्मयेति अद्भुतो रसः विस्मयस्थायिभावात्मको हेयः स च रसः असंभाविवस्तुनो दर्शनादुपजायते अवागाह्मके
२८ षां प्राणिनां २९ तत्रेति तत्र रसे नेत्रविकासः स्यात् रोमाञ्चस्वेदौ भवतः निस्पंदनेत्रता भवति साधुसाधुवा(
28 ग्भवति गीर्गद्गदा च भवति ३० भयानक इति स भयानको रसो घोरवस्तुदर्शनाद्भवेत् कथंभूतो भयान
कः भीतिप्रकृतिः यस्य स्वभावः स च भयानको रसः प्रायेण वनिता स्त्रीषु नीचबालेषु च प्रशस्यते ३१

विस्मयात्माद्भुतो हेयः स चासंभाव्यवस्तुनः दर्शनाच्छ्रवणाद्वापि प्राणिनामुपजायते २९ तत्र नेत्र
विकासः स्यात्पुलकः स्वेद एव च निस्पंदनेत्रता साधुःसाधुवाग्गद्गदा च गीः ३० भयानको भवेद्भीति
प्रकृतिर्घोरवस्तुनः स च प्रायेण वनितानीचबालेषु शस्यते ३१ दिगालोकस्य शोको
गाकंपगात्रहृदसंभ्रमाः चेसवैवर्ण्यमोहाद्य वर्ण्यन्ते विबुधैरिह ३२ क्रोधात्मको
भवेद्रौद्रः क्रोधः चारिपराभवात् भीष्मवृत्तिर्भवेदुग्रः सामर्षस्तत्र नायकः
॥ ३३ ॥

दिगालोक इति इहास्मिन्भयानके एते पदार्था उत्पद्यन्ते अन्यैरसोज्ञाने वर्ण्यन्ते दिगालोको दिशां दर्शन
मित्यादि ३२ क्रोधेति रौद्रो रसः क्रोधात्मको भवति अयं च क्रोधः अरिपराजयाद्भवति अत्र रसे ना
यकः भीष्मवृत्तिर्भवति सामर्षश्च अमर्षेण क्रोधेन सह भवतीति सामर्षः ३३ ॥ ॥ २८

वा॰ टी॰ ५९

स्वांशोति वीभत्स इति जुगुप्सातः शंकयाः साहृसमुत्थवर्णोहणात्साहृसमुत्थवर्णो वीभत्सो रसो भवति अथ
वाद्दर्शनाद्भवति अत्रास्मिन्वीभत्से निष्ठीवनास्यभंगादि भवति अथ रसो महतां नवर्णनीयः किंतु हीनानामे
व अथ सम्यगिति शान्तो रसः सम्यक्ज्ञानसमुत्थानो भवति अथ च रागद्वेषपरित्यागात्सम्यक्ज्ञानस्योद्भवो
भवति अथ दोषैरिति सारस्वताध्यायिनः कविसंहारः प्रकर्षं समकाव्य आकल्पकालं कल्पकालावधिं तरे

स्वांशावानः स्वयं सारस्योत्क्षेपभ्रूकुटयस्तथा अत्रानादि जनतो हे पादनलेभ्यो गदयन्ते ३४ वीभत्सः
स्याज्जुगुप्सातः साहृसमुत्थवर्णोहणात् निष्ठीवनास्यभंगादिस्यादत्र महतां न च सम्यक्ज्ञानस
मुत्थानः शान्तो निःस्पृहनायकः रागद्वेषपरित्यागात्सम्यक्ज्ञानस्य चोद्भवः ३६ दोषैर्दोषोज्झित
माश्रितं गुणगणैश्चेतश्चमत्कारिणं नानालंकृतिभिः परीतमभितो रीत्या स्फुरन्त्यासताम्
तैस्तैस्तन्मयतां गतं नवरसैराकल्पकालं कविर्भूष्ण्वादिरचयंतु काव्यपुरुषं सारस्वताध्यायिनः ३७
इति श्रीवाग्भटालंकारे पंचमः परिच्छेदः ५ ॥ ॥

चयंतु सं प्रादयंतु कवयः पवस्नापारः प्रसन्नत्या कविसंहारः कथं भूतं काव्यपुरुषं दोषैरुज्झितं गुणगणै
श्वाश्रितं चेतस्य चमत्कारिणं नानालंकृतिभिः परीतं समन्तात् रीत्या स्फुरन्त्या उपलक्षितं तैस्तैर्नवरसैस्तन्म
यतां गतं च हेमहंसगणिभिः साधोः शिवं कृते निरन्तरवाग्भटालंकृतेरेषो व्याख्यासर्वजनप्रिया ३७ ॥ ॥
इति श्रीवाग्भटालंकारे पंचमः परिच्छेदः ॥ ५ ॥ शुभमस्तु सर्वजगतां ॥ ॐ नमः सरस्वत्यै